

**İMAM HATİP LİSELERİNDE POPÜLER DİNDARLIK
DÜZEYİ (ŞEMDİNLİ ÖRNEĞİ)**

Kevser SEVMİŞ

Yüksek Lisans Tezi

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Doç. Dr. Mustafa SAFA

AĞRI-2023

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KEVSER SEVMİŞ

İMAM HATİP LİSELERİNDE POPÜLER DİNDARLIK
DÜZEYİ (ŞEMDİNLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Mustafa SAFA

AĞRI-2023

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABULVE ONAY TUTANAĞI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Mustafa SAFA danışmanlığında Kevser SEVMİŞ tarafından hazırlanan bu çalışma/...../2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından.Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:.....	İmza:.....
Jüri Üyesi:.....	İmza:.....
Jüri Üyesi:.....	İmza:.....
Jüri Üyesi:.....	İmza:.....
Jüri Üyesi:.....	İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun.../.../2023 tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../.....

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum“İmam Hatip Liselerinde Popüler Dindarlık Düzeyi (Şemdinli Örneği)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.01.2023

Kevser SEVMİŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
TABLolar DİZİNİ	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu	1
1.2.Araştırmanın Problemleri.....	3
1.3.Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.4.Hipotezler.....	6
1.5.Kapsam ve Sınırlılıklar	6
1.6. Yöntem.....	7
1.6.1.Araştırmanın modeli	7
1.6.2. Evren ve örneklem	7
1.6.3.Verİ toplama araçları	8
1.6.4. Verilerin analizi	9

İKİNCİ BÖLÜM

2.DİN	11
2.1.Dinin Tanımı	11
2.2.Dindarlık	13

2.3.Dindarlığın Boyutları	15
2.4.Popüler Dindarlık.....	18
2.5. Popüler Dindarlığın Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	21
2.5.1. Bilişsel faktörler.....	21
2.5.2.Psikolojik faktörler	23
2.5.3.Sosyolojik faktörler	25
2.6. Din, Toplum ve Kültür.....	26
2.7.Din ve Toplumsal Farklılaşma, Tabakalaşma.....	28
2.8.Geleneksel Dindarlık ve Popüler Dindarlık Arasındaki İlişki	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ARAŞTIRMA ALANI	35
3.1.Coğrafi Yapısı.....	35
3.2.Nüfusu.....	36
3.3.Tarihi Geçmişi	37
3.4.Şemdinli’de Önemli Bir Şahsiyet: Seyyid Taha-i Hakkâri.....	37
3.5.Şemdinli Seyyid Abdullah Anadolu İmam Hatip Lisesi.....	38

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.UYGULAMA.....	40
4.1.Bulgular ve Yorumlar	40
4.1.1.Örneklem grubunun genel özellikleri	40
4.1.2.Ölçek maddelerinin ortalamaları	43
4.2.3.Bağımsız değişkenler ile popüler dindarlık ilişkisine ait bulgular.....	45

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇ	61
KAYNAKLAR.....	64
EKLER	66
EK-1 Anket Formu Örneği.....	66
ÖZGEÇMİŞ.....	76

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İMAM HATİP LİSELERİNDE POPÜLER DİNDARLIK DÜZEYİ

(ŞEMDİNLİ ÖRNEĞİ)

Kevser SEVMİŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa SAFA

Din ve dindarlık her zaman sosyal bilimlerin konusu, sosyal bilimcilerin ana çalışma alanlarından biri olmuştur. Çünkü din topluma seslenip ona bir biçim verir. Dindarlık da bireysel gibi görünmekle birlikte meydana getirdiği etkiler bakımından sosyal bir olgudur. Toplum ve din arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Din, toplumun bütün alanları üzerinde etkili olduğu gibi toplum da aynı şekilde dini her yönüyle etkisi altına alır. Popüler halk dindarlığının şekillenmesinde, başka birçok faktörle birlikte dini tutum, yorum ve davranışlar ağırlıklı bir role sahiptir. Toplumun değerlerini ve günlük hayatını etkileyen modernleşme süreçleri, dini otoritelerin zihniyetlerini ve neticesinde kitlelerin de zihniyetlerini değiştirmektedir. Dinler kendilerinden önceki dinlerin ve kültürlerin etkisinde kalırlar. Bireylerin sosyal, ekonomik, siyasi, ahlaki, hukuki yaşantıları yeni inanışları ortaya çıkarır. Bunlar zamanla gelenekselleşir ve din, geleneksel inanç, inanış, kültür gibi kavramlar birbirine girer. Bunlar zamanla adeta ayrılmaz bir bütün haline gelmiştir. Popüler dini inanç ve davranışlar, halk arasında meşhur hale gelmiş, yaygın inanış ve gelenekleri kapsayan uygulamalar olarak toplumda yer eder. Çalışmamız, toplumlarda yaygın ve etkili bir dindarlık tarzı olan popüler dindarlık, dindarlığın boyutları, popüler dindarlığın geleneksellik ile ilişkisi, popüler dindarlığa etki eden faktörler açısından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Din, Toplum, Popüler Dindarlık, Şemdinli.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

POPULAR RELIGIOUS LEVEL İN İMAM HATİP HIGH SCHOOLS

(SEMDİNLİ CASE)

Kevser SEVMİŞ

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa SAFA

Because religion appeals to society and gives it shape, religion has long been a topic for the social sciences and one of the key areas of study for social scientists. Although religiosity may appear to be an individual trait, its effects make it a social phenomenon. Society and religion are mutually dependent on one another. In the same way that religion has an impact on every part of society; society also has an impact on religion. Religious beliefs, practices, and interpretations play a significant part in determining the level of popular folk religiosity, along with a number of other elements. The modernization processes, which have an impact on society's values and way of life, alter how religious leaders think, which in turn affects how the general public thinks. Religions are influenced by previous religions and cultures. The social, economic and political lives of individuals reveal new beliefs that become traditional over time. Concepts such as religion, tradition, belief, and culture intertwine. They have almost become an inseparable whole over time. Popular religious beliefs are all expressions that have become famous among the people and include common beliefs and traditions. The popular religiosity will be explored in our study, which is a prevalent and effective form of religion and also discussed popular religiosity's dimensions, link to traditionalism, and factors influencing it.

Keywords: Sociology of Religion, Religion, Society, Popular Religiosity, Semdinli.

ÖNSÖZ

Bütün dinlerin pratik ve teorik yönünün olduğu bir gerçektir. İslam dini de her ne kadar kitabi bir din olsa da halkın gelenek, görenek, kültür ve ahlaki değerlerinden tamamen bağımsız kalamamıştır. Din sosyolojisinin ana konularına girmiş olan Popüler dindarlık dediğimiz olgu dinin içinde bulunduğu toplumun yorumuyla oluşmuş bir kavramdır. Aynı din kişiden kişiye, kültürden kültüre, bölgeden bölgeye göre farklı bir şekilde yorumlanıp pratik olarak hayata yansımaktadır. Popüler dindarlık toplumun çeşitli kuşaklarında değişik görüntülerde ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada konu seçiminden tezin tamamlanmasına kadar olan her aşamada bana destek veren kıymetli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Mustafa SAFA'ya, Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK'e, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKTAŞ'a, her daim beni destekleyen arkadaşlarıma ve çalışmamda bana sabır gösteren eşime ve aileme teşekkürlerimi bildiririm.

Ağrı-2023

Kevser SEVMİŞ

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Anılan eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
DOGM	: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
F	: Varyans Analizi
H	: Hipotez
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Max.	: Maximum
Min.	: Minimum
N	: Sayı
Ort.	: Ortalama
P	: Anlam Düzeyi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences for Windows
S.s.	: Standart sapma
s.s.	: Sayfa sayısı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1.	Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	39
Tablo 3.2.	Örneklem Grubunun Yaşa göre Dağılımı	39
Tablo 3.3.	Örneklemin Lise Türüne Göre Dağılımı.....	40
Tablo 3.4.	Örneklem Grubunun Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı.....	40
Tablo 3.5.	Örneklem Grubunun İlçede İkamet Etme Süresine Göre Dağılımı.....	40
Tablo 3.6.	Örneklem Grubunun Aileleriyle Beraber Kaldıkları Yerlere Göre Dağılımı.....	41
Tablo 3.7.	Örneklem Grubunun Aile Eğitim Durumu.....	41
Tablo 3.8.	Örneklem Grubunun Gelir Düzeyine Göre Dağılımı.....	42
Tablo 3.9.	Örneklem Grubunun Aile Tiplerine Göre Dağılımı.....	42
Tablo 3.10.	Popüler Dindarlık Ölçek Maddelerinin Ortalamaları.....	43
Tablo 3.11.	İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Popüler Dindarlık Ölçek Maddelerinin Ortalamaları.....	44
Tablo 3.12.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Yaş Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları.....	45
Tablo 3.13.	Popüler Dindarlık Ölçeği Yaş Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları.....	45
Tablo 3.14.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine İlişkin kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları.....	46
Tablo 3.15.	Popüler Dindarlık Ölçeği Cinsiyet Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları.....	47
Tablo 3.16.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Kolmogorov-SmirnovveShapiro-Wilktesti Bulguları.....	47
Tablo 3.17.	Sınıf Düzeyi Değişkeni ve Toplam Ölçek Puanları İçin Varyans Homojenliği İncelemesi.....	48

Tablo 3.18.	Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Bulguları.....	48
Tablo 3.19.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Şemdinli’de Yaşama Süresi Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları.	49
Tablo 3.20.	Popüler Dindarlık Ölçeği Şemdinli’de Yaşama Süresi Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları.....	50
Tablo 3.21.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Aile Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Kolmogorov-SmirnovveShapiro-Wilk Testi Bulguları.....	50
Tablo 3.22.	Popüler Dindarlık Ölçeği Aile Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları.....	51
Tablo 3.23.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları.....	52
Tablo 3.24.	Popüler Dindarlık Ölçeği Cinsiyet Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları.....	52
Tablo 3.25.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Lise Türü Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları.....	53
Tablo 3.26.	Popüler Dindarlık Ölçeği Lise Türü Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları.....	53
Tablo 3.27.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Yaşanan BölgeDeğişkenine İlişkin Kolmogorov-SmirnovveShapiro-Wilk Testi Bulguları	54
Tablo 3.28.	Yaşanan Bölge Değişkeni ve Toplam Ölçek Puanları İçin Varyans Homojenliği İncelemesi.....	55
Tablo 3.29.	Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Yaşanan Bölge Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Bulguları.....	55
Tablo 3.30.	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Aile Tipi Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları.....	56
Tablo 3.31.	Popüler Dindarlık Ölçeği Aile Tipi Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları.....	56

Tablo 3.32. Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Gelir Seviyesi Değişkeni Alt Gruplarına İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları.....	57
Tablo 3.33. Gelir Seviyesi Değişkeni ve Toplam Ölçek Puanları İçin Varyans Homojenliği İncelemesi.....	58
Tablo 3.34. Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Gelir Seviyesi Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Bulguları.....	58

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Dindarlık, din eğitimi, din psikolojisi ve din sosyolojisi gibi alanların ortak çalışma konularından biridir. Popüler dindarlık, birçok çalışmada farklı yönlerden ele alınan bir konudur. Özellikle son yıllarda din sosyolojisinin en önemli çalışma konularından biri olmuştur. Ülkemizde din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan İmam Hatip Liseleri ile ilgili akademik çalışmalar da son dönemde artmıştır. “İmam Hatip Liselerinde Popüler Dindarlık Düzeyi (Şemdinli Örneği)” isimli çalışmamızda İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinin ve diğer Anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyi karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın daha iyi anlaşılması ve bulgulara yapılan yorumların daha sağlıklı olması için öncelikle kavramsal bir çerçeve oluşturup daha sonra araştırma alanının coğrafyası, nüfusu, eğitim durumu, tarihi geçmişi hakkında bilgi verilecektir.

Bu bölümde çalışmamızın konusu, problemleri, çalışmanın amacı ve önemi, çalışmanın yöntemi ve çalışmanın kapsam ve sınırlılıklarından bahsedilecektir.

1.1.Araştırmanın Konusu

Bu araştırma İmam Hatip Liseleri’ndeki yaygın olan dini inanç ve uygulamaları yani popüler dindarlığı konu edinmektedir. Eğitimin yaygınlaşmış olması, bilgi, iletişim ve teknoloji çağında olmamıza rağmen medyada ve kamuoyunda popüler dindarlık dediğimiz geniş halk kesimine ait inanış ve uygulamalar söz konusu olmakta ve İslam dinine, akla ve mantığa aykırı olduğu sıkça dile getirilmektedir.¹

İmam Hatip Liseleri, milletimizin kültürlü din görevlilerine olan ihtiyacını karşılamak amacı ile kurulmuştur. Türk Milli Eğitim sisteminde meslek okulları grubuna giren İmam Hatip Liseleri, ilk olarak “Medresetü'l-Eimmeve'l-Huteba”

¹ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, s. 17.

(İmam Hatip Medresesi) adı altında 1913 yılında açılmıştır. Daha sonra Medresetü'l-İrşad adını almıştır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunu ile medreselerle birlikte bunlar da kapatılmıştır. Daha sonra tekrar açılıp kapatılmıştır. 1931 yılından sonraki süreçte yaklaşık 15 yıl boyunca vatandaşlar kendi imkânlarıyla dinlerini ilmi hallerden öğrenmeye çalışmış ve din adamlarını yetiştirme yollarına başvurmuşlardır.² Fakat halkın bu çabası çok yetersiz kalmıştır. Halkın yanında bazı aydınların, siyaset ve devlet adamlarının da hissettiği din görevlisi ihtiyacı karşısında atılan adımlarla, ilk defa 15 Ocak 1949'da İstanbul ve Ankara'da olmak üzere "İmam Hatip Kursu" adıyla on aylık bir öğretim kurumu açılmıştır.³ Bu kurslar ihtiyacı karşılamayınca bazı illerde İmam Hatip okulları açıldı.

1973 yılında "İmam Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan Öğretim kurumlarıdır" hükümlü karar ile okulların adı İmam Hatip Lisesi oldu. 28 Şubat olarak isimlendirilen dönemde İHL mezunlarının üniversiteye girişini engellemek amacıyla üniversite sınavlarında katsayı uygulaması getirilmiş, meslek lisesi grubuna giren İmam Hatip Lisesi mezunlarının artık kendi alanları dışında üniversiteye girmeleri engellenmişti.⁴ 28 Şubat döneminin kararları ancak 2003 yılında kırılmaya başlamıştır. 2012-2013 eğitim- öğretim yılında katsayı problemi ortadan kaldırılmış ve İHL' ye giden öğrenci sayısı bununla beraber artmıştır.

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar kesintilerle da olsa varlığını sürdürmüş olan İmam Hatip Okulları en çok tartışılan eğitim müesseseleridir.⁵ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 2017 yılı Eylül ayında yayınlanan Anadolu İmam Hatip Liseleri Vizyon Belgesinde, DOGM Müdürü Nazif Yılmaz; "Kuruluşundan günümüze kadar İmam Hatip okullarında fen, sosyal, dil, spor, sanat, kültür dersleri ile beraber Temel İslam Bilimlerine ait dersler de verilmektedir. Bu okullarda

² Mehmet Zeki Aydın, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri(Tarihi Gelişim)", *Eğitime Bakış Dergisi*, S.35, 2015, s. 68-73.

³ Halis Ayhan, "İmam-Hatip Lisesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C.22, s.191-194.

⁴ Aydın, a.g.m., s.68-73.

⁵ Merve Kaya vd. "İmam Hatip Liseleri Üzerine Kapsamlı Bir literatür Taraması", *Journal Of Education In Muslim Societies And Communities*, C.4, S.1, s.79-113.

öğrencilere doğru bilgiye dayalı düşünce, inanç oluşturma ve davranış kazandırmayı hedefleyen programlar uygulanmaktadır. İmam Hatip okullarında Kur'an ve sünneti esas alan bir din öğretimi verilmektedir.” konuşmalarına yer vermiştir.⁶ Programın amaçlarına baktığımızda doğru bilgiye dayalı düşünce ve inanç olduğu söylenebilir.

Popüler din, merkezi öğrenmenin veya büyük ölçüde dini kurumların otoritesi dışında kalan inanışlar, ibadetler ve uygulamaları kapsar. Wuthnow, popüler dindarlığın, hastalık, ölüm, trajedi gibi günlük hayatın kırılma noktalarına denk düşen ve herkesin başına gelebilecek olan tecrübelerle ilişkin olduğunu belirtir.⁷ Başka bir deyişle popüler dindarlık, kitabi dindeki inanç ve uygulamaların kültür, gelenek ve göreneklerle birleşmesi ve kaynaşması ile oluşur.⁸

İmam Hatip liseleri merkezi din öğretiminin verildiği okullardır. Her ne kadar orada Kur'an ve sünneti esas alan kitabi bir dini eğitim verilse de tamamıyla popüler din dediğimiz eğilimden uzak kalamayacağını dile getirmek isteriz.

Bu araştırmamızın konusu popüler dindarlığı, teorik olarak tanımlamak, İmam Hatip Liselerinde popüler dindarlığın hangi düzeyde olduğunu belirlemek ve bunu diğer lise türleri ile karşılaştırmalı olarak ortaya çıkarmaktır. Bunu yaparken ilk olarak dinin tanımı, dindarlık ve didarlığın boyutları, din-toplum-kültür ilişkisi, din-toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma, popüler dindarlığa etki eden faktörlere değinilecektir. Araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturduktan sonra Hakkâri ili Şemdinli İlçesi'nde bulunan Seyyid Abdullah Şemdinli Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki öğrencilerin popüler dindarlık eğilimleri, bu eğilimleri ortaya çıkaran nedenler ve sonuçları incelenecektir.

1.2.Araştırmanın Problemleri

Problem, bireyi düşünsel ya da fiziksel yönden rahatsız eden kararsızlık ve hemen çözülmek istenen, birden fazla çözüm yolu gerektiren bir durumdur. Problem, bireyde merak uyandıran herhangi bir düşünce veya durum da olabilir. Araştırma,

⁶ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, “Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi”, Erişim: 5 Ocak 2022, <https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-imam-hatip-liseleri-ve-imam-hatip-ortaokullari-vizyon-belgesi/icerik/526>.

⁷ Celaleddin Çelik, “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4,S.1, s.213-329.

⁸ Fatih Karayel, *Mevlit ile İlgili İnanç ve Tutumlar*(Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.14.

problem çözmeye yönelik bir süreci gerektirir. Problem çözümü ise bulunan durumdan, özlenen duruma ulaşmaktır. Araştırmacı problemin çözümüne ulaşmak için ilk olarak problemi ortaya çıkaran nedenleri araştırır. Daha sonra durumu aydınlatır ve problemin giderilmesi için karar dayanakları sağlar.⁹ Ülkemizde din eğitiminin verildiği resmi kurumlar imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleridir. Bu kurumlarda kitabi bilgiye dayalı bir din eğitimi verilmektedir. Bizim varsayımımıza göre her ne kadar kitabi bilgiye dayalı bir din eğitimi verilse de kişi, içinde bulunduğu toplumun kültür ve inanışından soyutlanamaz. Dolayısıyla imam hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır. Araştırmamızda, bizde merak uyandıran aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

- İmam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi, çeşitli değişkenler açısından hangi düzeydedir?
- İmam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyleri ile diğer liselerde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
- İmam hatip liselerinde verilen eğitim popüler dindarlık düzeyini hangi oranda etkilemektedir?
- İmam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyleri kendi içlerinde belirgin farklılıklar gösteriyor mu?
- Cinsiyete göre imam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında bir fark var mı?
- Aile tipleri ile öğrencilerin popüler dindarlık düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?

1.3.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada amaç, araştırma alanı olarak seçilen Şemdinli Seyyid Abdullah Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde okuyan öğrencilerin bazı değişkenlere bağlı olarak popüler dindarlık boyutlarının hangi düzeyde olduğunu tespit etmektir.

Yapacağımız çalışmanın ana konusunu oluşturan popüler dindarlık kavramı batı kaynaklı olup ülkemizdeki geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. Konuyla

⁹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 1982,s.81.

ilgili araştırmalar mevcut olmakla birlikte henüz istenilen düzeyde değildir. Popüler dindarlık kavramı özellikle kültürel etkenlerden fazlasıyla etkilendiği için her yörenin kendine özgü bir dindarlık şekli geliştirmesi gayet tabii bir süreçtir. Çalışmamız konuyla ilgili önceden çalışma yapılmamış bir bölgeyi kapsadığı için alanyazındaki önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bunun dışında çalışmamız İmam Hatip Lisesi öğrencilerini kapsadığı için diğer çalışmalardan farklı olarak sadece kültürel özelliklerin etkisi değil öğrencilerin almış oldukları eğitimin de popüler dindarlık düzeylerine yansıyor yansımadığını ortaya koyması bakımından diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir.

Dini yaklaşımları ve tezahürleri ikili tasnife tabi tutarak incelemek ilk defa batılı din bilimi araştırmacıları tarafından yapılmıştır. MaxWeber, tabakalaşma-din ilişkisi bağlamında dindarlığu ikili bir ayrıma tabi tutar ve statü tabakalaşması şeklinde de kavramsallaştırır. Dikotomik olarak "virtüöz dindarlığu" ve "kitle dindarlığu" olarak ayrımı yapar. Bu ayrım ile alt-üst, büyük-küçük, popüler-normatif dindarlık kast edilmektedir. Gallner ise bu ayrımı İslam dini için yüksek İslam-alt İslam şeklinde yapmış fakat bu farkın belirsiz ve anlaşılmasının çok zor olduğunu da belirtmiştir. Ülkemizdeki çalışmalara baktığımızda, şerif Mardin'e göre, İslamiyette seçkinlerin dini- halk dini şeklindeki ayrım başından beri vardır. Popüler dindarlık, kitabi dinin batıl hali olarak algılanmıştır. Fakat popüler dindarlık, kitabi dindarlığuın toplumsal yorumlarla oluşmuş yeni bir yorumlayış şeklidir. Popüler dindarlıkla ilgili pek çok çalışma olmakla birlikte en öne çıkan araştırmalar Mustafa ARSLAN'a aittir. Popüler dindarlıkla ilgili Arslan'a ait "Türk Popüler Dindarlığu" kitabı ve "Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" isimli makalesi dikkat çekmektedir. Yazarın bu ölçeği birçok çalışmada da kullanılmıştır. Popüler dindarlıkla ilgili birçok çalışma olmakla birlikte henüz yeterli düzeyde değildir. Çünkü popüler dindarlık düzeyi birçok etkiye göre değişmektedir. Yapılan mevcut çalışmalar araştırmanın yapıldığu bölgenin özelliklerine göre değişebilmektedir. Hakkâri/şemdinli ilçesi özelinde yapacağımız bu çalışma ile alanyazına katkı sağlama niyetindeyiz.

1.4.Hipotezler

Hipotez, bazı kaynaklarda denence olarak da geçer. Hipotez (denence) en az iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan bir terimdir. Kısacası denenen yargılar olarak da ifade edilebilir.¹⁰ Sosyal bilimlerde amaç hipotezi kanıtlamak değil, onları destekleyen bulgular elde etmektir.¹¹ Araştırmamızda probleme bağlı olarak şu hipotezler geliştirilmiştir:

1. Şemdinli Seyyid Abdullah Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyi yüksektir.
2. Kız öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri erkek öğrencilere oranla daha yüksektir.
3. İmam Hatip öğrencileri ile diğer liselerde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark vardır.
4. İmam hatip öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyinde yaşadıkları bölgeye(köy-ilçe merkezi) göre istatiksel olarak anlamlı bir fark vardır.
5. Öğrencilerin aile tipleri popüler dindarlık düzeyinde istatiksel olarak önemli bir farklılığa sebep olmaktadır.
6. İmam Hatip öğrencilerinin gelir seviyeleri popüler dindarlık düzeyi üzerinde istatiksel olarak önemli bir fark göstermemektedir.

1.5.Kapsam ve Sınırlılıklar

Konuyla ilgili çalışmaların sınırlılıkları ise ilgili alanyazının ağırlıklı olarak yabancı kaynaklardan oluşması ve ilgili kaynakların istenilen düzeye ulaşmamasıdır. Bunun dışında popüler ve normatif dindarlık tasnifi Batı kaynaklı olduğu için ülkemizdeki çevrelerce İslam dini üzerinde uygulanmasına pek sıcak bakılmamaktadır. Bu tamamıyla konunun bilinmemesinden veya yanlış anlaşılmasından kaynaklanan bir sıkıntıdır. Kaynakların yabancı olmasının yanı sıra bir diğer sınırlılık ise yapılan alan araştırmalarının genel bir yargıya varamamasıdır.

¹⁰ Murat Ataizi, “Araştırma Sorununun Belirlenmesi”, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Açıköğretim Fakültesi Yayını no:1619, Eskişehir 2018, s.30-51

¹¹ Kazım Özdamar, “Hipotez”, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, (Ed. Ali Atıf Bir) Açıköğretim Fakültesi Yayını no:601, Eskişehir 2022,s.5.

Bu gayet doğal bir neticedir çünkü her çalışma ve sonuçları çalışmanın yapıldığı bölgeyi ve zaman dilimini kapsamaktadır.

Araştırmamız, araştırmada benimsenen teorik tanımlar ışığında İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerini ortaya koymakla sınırlıdır. Bu çalışmada kullanılan anket formu, lisede okuyan öğrencilere uygulandığından dolayı araştırma, belli yaş aralığı ile sınırlıdır. Anket yapılan öğrencilerin tamamı liselerde öğrenim görmekte olup, yaşları 16 ile 18 arasında değişmektedir.

Araştırma için Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde bulunan Seyyid Abdullah Şemdinli Anadolu İmam Hatip Lisesi ve yine Şemdinli ilçesindeki diğer Anadolu liselerindeki öğrencilere tesadüfî örneklem yoluyla toplamda 250 öğrenciye anket çalışması uygulanmıştır. Fakat anket testlerindeki cevaplanması gereken temel maddeler (okul türü vb.) kodlanmadığı için 201 öğrencinin cevapladığı anket sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Şemdinli ilçesi ve anket yapılan öğrencilerle sınırlı olan çalışmamızda öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri ve bunların çeşitli değişkenlere göre analizleri yapılmıştır.

1.6. Yöntem

1.6.1.Araştırmanın modeli

Araştırmada model, konunun tespitinden sonuçlarına kadar gerçekleştirilen faaliyetleri içeren sürecin tamamıdır.¹² Araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir. Bu koşulların düzenlenmesine iki temel yaklaşım vardır: tarama ve deneme.¹³ Bu araştırmanın modeli de iki farklı metotla gerçekleştirilecektir. Teorik kısmın modeli dokümantasyon metoduyla, uygulamalı bölümün modeli ise anket metodu ile gerçekleştirilecektir.

1.6.2. Evren ve örneklem

Araştırmanın evreni Hakkâri ili Şemdinli ilçesidir. Evren olarak bu ilçeyi seçmemizdeki temel sebep ilçenin kapalı konumda olmasıdır. Açık bölgelerin aksine

¹²Halil Aydınalp, Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2021. s. 30-31

¹³Niyazi “Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi”, Nobel Yayınları, Ankara 1982,s.81.

kapalı bölgelerde sosyolojik değişimler çok yavaş, dini ve ahlaki yaşayışın günlük hayattaki etkisi ise fazladır. Bizim de konumuz dini hayatın tesiri ile ilgili olduğu için bu evreni seçtik. Örneklemimizi ise bu ilçedeki İmam Hatip Lisesi ve diğer liselerinde hâlihazırda eğitim gören ve tesadüfî olarak seçilen 201 öğrenci oluşturacaktır.

1.6.3. Veri toplama araçları

Saha araştırmasında, temel bilgi toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket din sosyolojisi, sosyal psikoloji, din psikolojisi gibi sosyal bilimlerde sıkça başvurulmuş bir veri toplama tekniğidir. Anket tekniğinde herhangi bir konu üzerinde planlı bir şekilde hazırlanmış ifadelerle sorular yönelterek, o konudaki eğilimleri öğrenmek amaçlanır.¹⁴ Anket, tesadüfî örnekleme yoluyla belirlen 250 öğrenciye uygulanmış fakat ankette bağımsız değişkenlerin işaretlenmediği 49 anket değerlendirmeye hiç alınmamıştır. Araştırmamızda Arslan'ın popüler dindarlık ölçeği¹⁵ çalışma alanımıza uyarlanarak kullanılacaktır.

Araştırmacının kullandığı ankette genel dini tutumla ilgili ifadeler toplamda 40 maddeden oluşmaktadır. Popüler dindarlık ölçeğini oluşturan 14 madde aşağıda sıralanmıştır.

1. Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir. (5. madde)
2. Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm. (10. madde)
3. Ölünün devri, ıskatı (altı-üstü) mutlaka yapılmalıdır. (15. madde)
4. Dindar bir insanın dünyada her işinin rast gideceğine inanıyorum. (16. Madde)
5. Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim. (17. madde)
6. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum. (18. madde)
7. Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir. (22. madde)

¹⁴ Veysel Uysal, "Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul 1996, s.33

¹⁵ Arslan, Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması, s.97-116.

8. Nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir. (23. madde)
9. Hızır uğrayan eve bereket yağar. (30. madde)
10. Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir. (31. madde)
11. Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam. (Anket formundaki 32. madde)
12. Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır. (Anket formundaki 33. madde)
13. Allah’a inanırsan ve bir evliyanın türbesinde dua ve dilekte bulunursan dileklerin sonunda gerçekleşir. (38. Madde)
14. Ölünün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir. (39. madde)

Maddelerin likert kodlaması 5’li likert ölçeği kodlamasına göre yapılmıştır. “Kesinlikle katılıyorum” maddesine 5 puan, “Katılıyorum” maddesine 4 puan, “Kararsızım” maddesine 3 puan, “Katılmıyorum” maddesine 2 puan, “Hiç katılmıyorum” maddesine 1 puan verilmiştir. Ölçeğimizdeki 17. ve 32. maddeler çapraz maddelerdir. Dolayısıyla puanlaması da tersine yapılmıştır.

1.6.4. Verilerin analizi

Uygulama sonuçlarında elde edilen veriler ham bilgilerdir. Dolayısıyla çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Bu nedenle tek tek bilgilerin toplanması kadar bu bilgilerin belirli metot ve tekniklere göre anlamlı hale getirilmesi de gerekir.¹⁶ Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamında, popüler dindarlık ölçeğinden elde edilen toplam puan (popüler dindarlık düzeyi) çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Veri setinin düzenlenmesinin ardından değişkenlere, araştırma sorularına ve hipotezlere uygun analizler belirlenmiştir. Araştırma sürecinde toplanan veriler; cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, lise türü, Şemdinli’de yaşama süresi, yaşanan yer (köy, ilçe merkezi), aile

¹⁶ Aydınalp, a.g.e., s.40.

tipi, gelir düzeyi ve aile eğitim durumu değişkenlerine göre incelenmiştir. Bu değişkenlerden cinsiyet, lise türü ve aile tipi değişkenleri iki alt gruptan oluşmaktadır. Şemdinli’de yaşama süresi, yaşanan yer ve gelir düzeyi üç; sınıf düzeyi ve aile eğitim durumu değişkeni dört alt gruba, yaş değişkeni ise beş alt gruptan oluşmaktadır.

Değişkenlere uygun analizlerin belirlenmesinde iki alt gruptan oluşan değişkenler için normallik testleri yapılırken; üç ve üçten fazla alt gruptan oluşan değişkenler için normallik ve varyans homojenliği testleri gerçekleştirilmiştir. Normallik varsayımının incelenmesinde, kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarından faydalanılmıştır. Alt gruplardaki katılımcı sayısının 30’dan az olduğu durumlarda shapiro-wilk kat sayısı, 30’dan fazla olması durumunda da kolmogorov-smirnov katsayıları incelenerek değerlendirme yapılmıştır. Varyans homojenliği varsayımı ise Levene F testinden faydalanılarak incelenmiştir. Varsayımların sağlandığı durumlarda parametrik testler kullanılırken, varsayımların sağlanamadığı durumlarda parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Normallik varsayımının sağlanamadığı iki alt gruplu değişkenler için yapılan analizlerde parametrik olmayan Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Üç veya üçten fazla alt gruptan oluşan, normallik ve varyans homojenliği varsayımlarının sağlandığı değişkenler için parametrik olan tek örneklem ANOVA testi; normallik ve varyans homojenliği varsayımlarının sağlanamadığı, üç veya üçten fazla alt gruptan oluşan değişkenler için ise parametrik olmayan Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analizlerin tümünde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır. Yapılan analizlerin tümü SPSS 21.0 paket programından faydalanılarak gerçekleştirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİN

2.1.Dinin Tanımı

İnsan, huzur ve güven bulmak için bir inanca sahip olma gereği duyar. Çünkü bu insanın doğasında vardır. Bunu tarihin bütün evrelerinde görebiliriz. Fakat her toplum sahip olduğu çevresel ve kültürel özelliklerden dolayı aynı inanca sahip değildir. Bütün inanışların ortak noktası vardır; insanın kendisini ve evreni bilme ve araştırma isteğidir.

Din tarih boyunca ve her daim insanların karşılaştığı ve bütün toplumlarda daima kendisini gösteren, hepsini ilgilendiren evrensel bir olgu, insanın hem iç duygularını hem de dışa yansıttığı davranışlarını kuşatan, onun düşünce ve davranışlarına tezahür eden bir disiplindir.¹⁷ Din nedir? Sorusunu sorduğumuzda tek bir cevap almamız mümkün değildir. Çünkü din evrensel bir çeşitlilik gösterir ve farklı kalıplarda ortaya çıkmıştır. Teolojinin, sosyolojinin psikolojinin vs. buna kendi alanlarına göre çeşitli cevapları vardır. Bu hem dinlerin çeşitliliğinden hem de bilim adamlarının farklı sosyokültürel inançlara sahip olmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla tüm insanlığın kabul edebileceği bir din tanımlamasının yapılmasını mümkün kılmamıştır.

Din, birçok bilim adamının ilgilendiği disiplinlerde işlevlerinin yerine getirebilmesi için tanımının yapılmasını zorunlu gördüğü bir alan olmuştur. Her disiplin kendi bakış açısına göre ve ilgilendiği kadarıyla dinin tanımını yapmıştır. Bir psikologla bir sosyologun yaptığı tanımlar farklıdır. Psikolog yaşayan bir tecrübe olarak tanımlarken; sosyolog, toplumsal bir kurum olarak dini tanımlar. Batılı araştırmacıların yaptığı din tanımı, dinin kökeni ve kaynağından hareketle yaptığı bir din tanımı olmuştur.¹⁸

¹⁷ Ercan Soyak, *Popüler Dindarlık Düzeyinin Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (Battalgazi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Malatya 2013, s.5.

¹⁸ Soyak, a.e., s.5-18.

Günay, etimolojik ve semantik olarak ele almıştır. Arapçada "din" kelimesinin köküne indiğimizde genellikle üç farklı kaynağa dayanan farklı anlamları ifade etmektedir.

Arapçada, "usul, tutulan yol ve huy anlamlarına gelirken; İbranicede "mülk, idare etmek, hükmetmek, ceza, yargı, hesap, muhasebe ve mükâfat" anlamlarına gelmektedir. Farsçada ise, "din ve mezhep edinmek, inanmak, âdet edinmek" anlamlarına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesinin anlamları, farklı ayetlerde geçmekte ve "itaat etmek, teslim olmak, ibadet, toplum" gibi farklı anlamlara gelmektedir.

Yunancada, din deyince sevgi ve saygının korkuyla karışmış hali akla gelmektedir.

Batı dillerinde din sözünün iki farklı kökten geldiği söylenmektedir. Hristiyan Çiçeron'un yaptığı tanıma göre bir şeye bağlanmak ve bir işi alışkanlık edinip, tüm dikkatini vererek yapmak anlamına gelmektedir.¹⁹ Din sosyolojisine göre bir tanım yapmak gerekirse, kutsal olarak atfettiğimiz fizikötesi değerlere veya tabiatüstü bir güç olarak tanrı fikrini kabul eden ve kendini benimseyenlere bir hayat biçimi sunan inanç sistemidir. Clifford Geertz'e göre din, insanların kuvvetli bir şekilde, tüm yönleriyle ve uzun bir zaman boyunca devam ettirdikleri ruh hallerini ve güdülenmeleri oluşturan, varoluş düzeninin kavramlarına özel anlamlar yükleyen bir semboller sistemidir.

Din kelimesi İslami kaynaklarda dört gruba ayrılarak kullanılmaktadır. İlk olarak bir eylemin sonucunda alınan ceza, suç, ödül, hesap veya verilen hüküm anlamına gelirken, ikinci olarak, bir şeye üstün gelme, onun üzerinde hâkimiyet kurma, onu zorlama veya zelil kılma yani alçaltma anlamlarına gelir. Üçüncü olarak, emirleri yerine getirip itaat etmek, teslim olmak veya hizmet etmek manalarını ifade etmektedir. Dördüncü olarak adet ve kanunlara uymak, bir yolu takip etmek, millet, şariat dediğimiz dini kanun ve mezhep anlamlarına gelmektedir.

İslam âlimleri dini tanımlarken Kur'an-ı Kerimden yararlanmış ve İslam inançlarına uyacak şekilde bir tanım yapmaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda yapılan

¹⁹ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 2014, s.212-213.

ve en bilinen tanıma göre din, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayıran, akl-ı selime hakikat dediğimiz gerçeklerin amacını bildiren, onları kendi seçim ve kararlarıyla Allah'ın peygamberlerinin bildirdiği şekilde iyilik ve doğruluğa ulaştıran ve sonrasında onu kemale erdiren, ahirette ise onu kurtuluşa götüren Allah tarafından konulmuş ilahi kuralların tümüdür.²⁰ Bu tarif tüm dinleri kapsayan evrensel bir tarif olmayıp hak din dediğimiz kitabi dinleri kapsayan bir tariftir. Bu tarife göre din beşeri değil ilahidir. Akıl ve irade söz konusu olduğu için de bilgi ve tercihin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Kitabî dinlerin iman dediğimiz inanç esaslarını, dini ritüellerin içine giren ibadet ve ahlak dediğimiz değerlerle ilgili hususlar olmak üzere birbiriyle ilişkili üç yönü bulunmaktadır. Din tanımları yapılırken özellikle dinin bu üç yönüne hak ettiği önemin verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.²¹ Bu tanımlar çerçevesinde bir din tanımı yapacak olursak; kimi zaman ilahi kaynaklı, kimi zaman ise beşeri kaynaklı olabilen, insanların kendi hür iradeleriyle tercih ettikleri, onlara hakikatleri gösteren veya mutluluğa ulaştıracağını düşündükleri kuralların tümüdür diyebiliriz.

2.2.Dindarlık

Din ve insan arasındaki karşılıklı ilişki tarih boyunca insanların ilgisini çekmiş ve tartışma konusu olmuştur. Dinin, insan yaşamına olan etkisinin hangi boyutta olduğu o kişinin dini, hayatın içerisinde kendine hangi oranda kıstas aldığıyla, yani dindarlığı ile doğru orantılıdır. Bireylerin din algıları ve dindarlık yaşam şekillerine doğrudan etki etmektedir.²²

Din kavramında olduğu gibi dindarlık kavramının da birçok tanımı yapılmıştır. Bir davranışın hangi koşullarda ve ne açılardan dindarlık olarak kabul edileceği kişilere veya gruplara göre farklılık gösterebilir. Bu durum dindarlığın, birbiriyle bağlantılı olması, farklı kaynaklardan etkilenip onlardan beslenerek kendine has bir yapı ve içerik kazanmasından kaynaklanmaktadır. Farklı bir şekilde ifade edilirse dindarlık, dini kaynaklı bir inanç ve bunun oluşturduğu pratikler, içinde

²⁰ Beyza Demirlek, *Türkiye'de Popüler Dindarlık ve Medya İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, s.10.

²¹ Demirlek, a.e., s.11.

²² Hamza Çakır, *Medrese Öğrencilerinin Popüler Dindarlık Düzeyleri: Tillo Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı 2020 s.8.

yaşanılan toplumun oluşturduğu sosyokültürel ortam ve bireyin karakter yapısı veya kişilik özellikleri olmak üzere birbirini karşılıklı olarak etkileyen üç temel faktörün etkisiyle şekillenmektedir.²³

Genel bir tanım yapan Kirman'ın yaptığı dindarlık tanımı ise; bireyin gündelik yaşamında dinin önemini bildiren, bireyin dine inanıp ve onun bağlanma aşamasını gösteren bir ifadedir.²⁴ Dini deneyimin ve onun etkisiyle oluşan anlatım biçiminin bir yansıması olan dinlerde, yüceltilen veya kutsallaştırılan belirli bir dinin, belirli bir zamanda, belirli imkânlarla, belirli bireylerle veya toplum tarafından yaşanıp deneyimlenmesidir. Yani kişi ile değer atfedilen varlık arasındaki manevi ilişkiye olan inancı, bu ilişkiden dolayı oluşmuş tüm ilişkilere din, bunun kişinin hayatına yansıması ise dindarlıktır.²⁵ Dindarlığın öznel bir tecrübe olduğunu belirten Allport bu konuda, her insanın dini duygularındaki yaşantısının aynı olmayacağını ifade eder. O'na göre her birey, kendine özgü bir varlık olduğundan dini davranışların deneyimlenmesi de kendine özgü olacaktır. Allport, dini ritüelleri topluca yapanlar için de ibadetlerin her bireye göre anlamının farklılaşacağını vurgulayarak dindarlığın öznel tarafına işaret etmektedir.²⁶

Dindar kimseler, dini tecrübeyi yaşamlarına aktarırken birbirlerinden farklılaşırlar. Bir Budist'in veya bir Yahudi'nin dindarlığı ile Müslüman'ın dindarlığı aynı değildir. Hatta aynı dine mensup kimseler arasında bile dindarlıkların farklı olması gayet normaldir.²⁷

Dindarlık dediğimiz şey, bireyin yaratıcısıyla olan ilişkisinin, onunla arasındaki özel bağın adıdır. Kişinin hayatını yaratıcısının istediği biçimde yönlendirmesi ve onu manevi olarak yaşama şeklidir. Dindarlık bireye hastır ve onun vicdanını yöneten, kendi içinde özel olarak yaşadığı, ona has olan dünyasıdır. Kişiden kişiye göre değişen ve ölçülemeyen, somutlaştırılamayan soyut bir

²³ Asım Yapıcı, “Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S. 1, 2006, s.65-70.

²⁴ Kirman, a.e. s.81.

²⁵ Demirlek, a.e., s.11-16.

²⁶ Veysel Karani Altun, “Din Eğitimi Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme: İnönü Üniversitesi Örneği”, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 1, 2020, s. 115-131.

²⁷ Çakır, a.e. s. 8-10.

kavramdır. Somutlaştırmaya çalıştığımızda ise sayı, yazı ve sembollerle farklı boyutlarıyla karşımıza çıkmaktadır.²⁸

2.3.Dindarlığın Boyutları

Dindarlığın tanımını yaparken karşımıza çıkan zorluklar dindarlığın türlerini ifade ederken ve tiplere ayrılmasında da karşımıza çıkmaktadır. İnsanların dindarlığını belirli bir kalıba sokmak veya genellemelerle tanımlamak, bu kalıplar çerçevesinde dindarlık tiplerini ortaya çıkarmaya çalışmak düşünüldüğü gibi kolay değildir. Dindarlık tiplerini yapilirken iki zorlukla karşılaşmaktadır. İlk olarak dindarlık tiplerini yapilirken neye göre ve hangi ölçütlere göre olacağı, ikincisi dini yaşama şekillerinin çok çeşitlilik gösterdiği bireylerde belirli tiplerde nasıl toplanacağıdır. Bundan dolayı akademik olarak dini hayatın boyutları farklı şekillerde boyutlandırılmakta ve farklı dindarlık tiplerini yapılmaktadır.²⁹

Wach, dinsel tecrübenin üç temel yansımasının olduğunu dile getirir. Bunlar iman, ibadet ve cemaattir.³⁰ Dinlerin büyük bir çoğunluğu kendisine mensuplarının, inançlarını belirli şekillerde hayatlarına yansıtma isteri. Bu da genelde dini pratikleri göstermekle olur. Çünkü iman ve ibadetin bütünleştirici gücü bu pratiklerdir.

Bir bireyin içinde yaşadığı toplumda, dindarlığını hangi biçimlerde yaşadığı, ya da dinin onun yaşamına hangi yönlerde ve ne şekilde katkıda bulunduğunu veya etki ettiği dindarlığın boyutlarını ifade etmektedir. Dindarlığın boyutlarıyla ilgili çalışmalar ilk olarak kilise sosyolojisi çerçevesinde tek boyutlu olarak yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde bu boyutlar geliştirilmiş ve çok boyutlu göstergelere bağlı olarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.³¹ Bu çalışmaların Türkiye'deki temsilcileri Ünver Günay ve Mehmet Taplamacıoğlu'dur. Ülkemizde en çok kullanılan dindarlık boyutları Glock'un dindarlık boyutlarıdır. Glock dindarlığı, dini inanç, ibadet, dini

²⁸ Ömer Erenler, *Popüler Dini İnanışlar ve Din Görevlilerinin Rolü* (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum 2017, s.5-8.

²⁹ Asım Yapıcı, Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri, *Dini Araştırmalar Dergisi Kadın Özel Sayısı*, 2016, s.131-161.

³⁰ Yapıcı, Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği, s.65-70.

³¹ Demirek, a.e., s.17.

tecrübe, dini bilgi ve etki boyutu olmak üzere beş boyutta ele almıştır. Muhtelif eserlerde şu şekilde anlatılmaktadır:

Dini inanç (ideoloji) boyutu: Mevcut her dini yapının temellerini oluşturan birtakım inanç esasları vardır. Bu inanç esasları o denli önemlidir ki bir kimsenin herhangi bir dine bağlı olması bu inanç esaslarını kabul etmesi ile ilgilidir. Dindar bireyin, dininin gerektirdiği belirli inanç ilkelerine bağlı olması ve onları uygulaması dini inanç boyutuyla ilgilidir. Bu inanç ilkelerinin esasları ve içeriği hem dinden dine, hem de aynı dinin kendi içinde farklılaşabilmektedir. Dinler kendi inanç esaslarını kendi prensiplerine göre oluşturmakta ve inananlarından da bunları kabul etmelerini beklemektedir.

İbadet boyutu: Bir din içerisinde yer alan her türlü pratik, uygulama ve ritüel kastedilir. İbadetler bireyin inancını diri tutması ve günlük hayatın koşuşturmasında kutsal ile arasındaki bağı hatırlatması açısından oldukça önemlidir. Bu boyuttan elde edilen veriler ile ibadetin bireyin nezdinde ne gibi anlamlar ifade ettiği anlaşılabilir. Yapılan ayinler, dualar, o dine has kutsal davranışlarda bulunma, tövbe veya günah çıkarma, namaz ve oruç ibadeti vb. pratikler ibadet boyutunda yer almaktadır.³²

Dini tecrübe boyutu: Dinler, dindar mensuplarının her birinin en az bir kere nihai gerçeğe ulaştıklarını, dini bir duyguyu tam anlamıyla yaşadığını veya kutsala atfettiği anlamı gerçek anlamda yaşadığını ifade eder. Tabi ki bu yaşayış kişiden kişiye ve ona yüklediği anlama göre değişebilmektedir. Bu duygu onun çekindiği veya korku duyduğu bir durumda yaşandığı gibi, huşu bulduğu, mutluluk duyduğu bir anında da ortaya çıkabilir. Yahut tanrısal olanla heyecan duyduğu bir ilişkisinde de kendini ifade edebilir. Tüm dinler için bu bireyin yaşadığı özel duygu ve dini tecrübesi özel ve değerlidir.³³ Dini tecrübe boyutu dindarlığın daha çok bireyin iç dünyasında yaşanan boyutudur. Bu boyutta dinin ibadet ve inanç yönü ile bağlantılı bir şekilde daha hassas ve özel yaşantı biçimleri yer almaktadır.³⁴

Dini bilgi boyutu: Hayatın bizimle ilgili alanlarında belirli bir bilgi düzeyine sahip olmamız gerekir. Dinler de kendisine mensup kişilerin en az o dinin gereklerini

³² Demirlek, a.e., s.18.

³³ Demirlek, a.e., s.19.

³⁴ Çakır a.e., s.19.

yerine getirebileceği bilgi birikimine sahip olmasını beklemektedir. Bir inancı kabul etmek için onun ne olduğu veya hangi şartları gerektirdiği gibi şeyleri bilmek gerekir. Dolayısıyla dini bilgi boyutu ile inanç boyutu doğrudan birbiriyle bağlantılıdır. Fakat her dini bilgi boyutu dini inanç boyutuyla sonuçlanır da diyemeyiz.³⁵

Etki boyutu: Din bireyin hayatının her alanına etki eden ve belirli kurallar ölçüsünde onu düzenleyen bir sistemdir. Etki boyutu bu düzenlemenin bireyin hayatına olan yansımaları ifade eder. Dindarlığın bu boyutu diğer dört boyuttan daha farklıdır ve diğer boyutların toplumsal yaşama nasıl aktarıldığıyla ilgilidir. Etki boyutu, dini inanç, uygulama, tecrübe ve bilginin kişinin günlük hayatındaki tesiridir.³⁶

Yapıcı'ya göre, yapıtlarda farklı şekillerde ele alınan kavramsal dindarlık türleri ve tipleri temelde beş kategoride değerlendirilebilir:

İlk olarak, dindarlık ve kişilik arasındaki ilişkiyi vurgulayan tiplerdir. Buna göre dindarlığın hangi boyutta olacağı bireyin kişilik özelliklerine bağlıdır.

İkinci olarak, dinin ritüel veya ibadet boyutuna vurgu yapan tiplerdir. Buna göre ise dinin boyutu kişinin dini ibadetlerini ne kadar yaptığıyla veya ritüellere ne kadar uyduğuyla ilgilidir.

Üçüncü olarak, dinsel hayatın sosyokültürel yapıda kazandığı anlam ve içeriğiyle şekillenen doğru ve doğru olmayan dindarlık görüntüleridir. Buna göre kişinin içinde bulunduğu toplumun sosyokültürel ortamı kişinin dindarlığının boyutunu şekillendirir.

Dördüncü olarak, dinin bireysel ve toplumsal görüntülerine dayalı tiplerdir.

Beşincisi, ise son zamanlarda modernleşmeyle ortaya çıkan geleneksel-muhafazakâr ve yenilikçi-modern dindarlık tipleridir. Buna göre kişi ya tamamen ilk

³⁵ Demirlek, a.e., s.19.

³⁶ Çakır,a.e.,s.19.

karşılaştığı gibi dini yaşamakta veya modern bir biçimde dini yorumlayarak yaşamaktadır.³⁷

2.4.Popüler Dindarlık

Latince bir kelime olup halka ait anlamına gelen popüler kavramı, sıradanlaşmış, bayağılaşmış ya da değersizleşmiş anlamlarına da gelmektedir. Daha sonra "herkesin yaygın olarak tercih ettiği" anlamını da kazanmıştır.³⁸ Popüler terimi, toplum veya halkla ilgili olana, halka ait olan her türlü şeyi ifade etmektedir. Toplumun ürettiği kültürel değerleri ifade eden bir kavram olarak 19.yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca toplumun yaygın kanaatle benimsediği, revaçta olan her şey anlamına da gelmektedir.³⁹

Oliveira'nın yaptığı tanıma göre, değer atfedilen nesnelerin toplumsallaştırılması, dini öğretilerin, tanrısal sistemlerin yokluğu, kurumsal yasaların yokluğu gibi anlamları kapsayan popüler dindarlık, din alimlerinin, etkin dini sınıfların tarzlarından farklı olarak yaşanan dini bir ifade biçimidir. Günay'ın yaptığı tanımlamaya göre popüler dindarlık, gelenekselleşmiş, kalıplaşmış ve zamanla kökleşmiş, şekilci ve dini derinliklerden uzak olan gibi anlamlara gelmektedir. Galler'e göre ise popüler dindarlık kişinin bilgisini dini kaynaklara ulaşmak veya dini yaşamak için değil, büyü yapmak için kullanmasını ifade eder.⁴⁰

Sosyal bilimcilere göre, popüler din veya popüler dindarlık, kitselleşip popülerleşen ve halk inanışlarının evrensel dinlerle kaynaşıp farklı veya yeni formlara bürünmüş şeklini ifade etmektedir.⁴¹ Toplum kültürü içerisinde dini bilgidan ayrı olarak ortaya çıkmış fakat sonrasında halkın alışkanlıklarıyla iç içe geçmiş ve dinin kendine has özelliklerinden uzaklaşmış dini tarzda yaşayış ve uygulamalar ortaya çıkabilmektedir. Aslında hiçbir şekilde özünde dine dayanmayan ama sonrasında dinle bütünleşip halkın dini duygularına hitap eden ve halk arasında yaygınlaşan muska yaptırma, fal bakma, büyü yapma, türbelere dilekte bulunup

³⁷ Yapıcı, Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği, s.136-137.

³⁸ Soyak, a.e., s.7.

³⁹ Erenler,a.e., s.5.

⁴⁰ Soyak, a.e., s.8.

⁴¹ Talip Demir, "Postmodern Perspektiften Popüler Kültür ve Dindarlığın Yeni Formları", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.VII, S.15, s.116-133.

çaput bağlama gibi uygulamalar sonradan dini olma özelliği kazanmaktadır. Bu inanç ve uygulamaların, kitabi bilgiden farklı olmasını ifade etmek için popüler dini yönelim (popüler dindarlık) kavramı kullanılmaktadır.⁴²

Popüler dindarlık, kitabi dini bilgiye dayalı hayat süren insanlar arasında kabul görmüş organizeli, semavi dinlerle bir arada yaşayan kurumsal ve ortodoks olmayan inanç, ritüel ve uygulamaları tanımlamada kullanılan bir kavramdır. Popüler dindarlık genel olarak kurumsal ya da normatif dindarlığın karşısı olarak göze çarpmaktadır. Bu tarz bir dini anlayışın etrafında kitabi bilgiden uzak halk arasında yaygın olan uygulamalarla göze çarpan popüler dindarlık şekillenmektedir.⁴³ Toplumun büyük çoğunluğunda yaşanan dini inanç ve ritüeller anlamına gelen popüler din, toplumdaki bazı eski din ve kültürlere ait inanışları ifade etmekle beraber, din âlimlerince ortaya atılan resmi, kitabi öğeleri içine almaktadır. Popüler dindarlık kavramından bahsedilirken, hem dinin resmi, kitabi olan bazı dini öğelerin varlıklarından hem de toplum arasındaki eski gelenek, kültür ve inanışların varlığından bahsetmiş oluyoruz.⁴⁴

Toplumdaki kişilerin ve sosyal grupların algılarına göre değişebilen dini inanç ve uygulamalar gibi din de farklı kişiler ve gruplar tarafından farklı şekillerde algılanmakta, yorumlanmakta ve yaşanmaktadır. Bundan kaynaklı olarak da kişilerin ve grupların kendine özgü dini yaşayışları ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde kişi veya gruba has olarak ortaya çıkan dindarlık popüler dindarlık kavramını ifade etmektedir.⁴⁵

Çağımızın modernleşme süreciyle beraber yaşadığı hızlı değişim, aşırı akılcı tutum ve bireyselleşmeyle beraber gelen yalnızlık, insanların bir şeylere anlam yükleme arayışlarını ve değer yükleme ihtiyaçlarını arttırmaktadır. Yeni ve sözde dini hareketler İnsanlardaki bu yeni anlam arayışlarına cevap vermek, onları duygusal olarak tatmin etmek üzere dinsel, mistik, büyüsel nitelikli olarak ortaya çıkmaktadır. İlk olarak batı kültüründe görülen bu yeni hareketler küreselleşme

⁴² İlhan Topuz, “Gençlerde Normatif, Popüler ve Paranormal İnançlar Üzerine Bir Araştırma: SDÜ Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.29, s.13-40.

⁴³ Çakır, a.e., s.25.

⁴⁴ Arslan, Türk Popüler Dindarlığı: Çorum Örneği, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, s.53.

⁴⁵ Topuz, a.e., s.17.

dediğimiz uluslararası bütünleşmeyle beraber toplumumuzda da kendini göstermiştir.⁴⁶ Toplumunun popüler dindarlığının şekilsel özellikler kazanmasında, Türklerin İslam dinini kabul edip benimsemeden önceki inançları arasında olan toplumların diğer dünyayla ilişki kurduğuna inanılan Şamanizm, tek tanrıya inanan Gök Tanrı inancı, tabiat kuvvetlerine inanma ve ataların ölmüş ruhuna saygıyı ifade eden atalar kültü etkili olmuştur. Türklerin İslam’dan önceki bu dini inanışları günümüzdeki dini inanışlarının da şekillenmesi üzerinde etkili olmuştur. Toplumumuzdaki popüler dini inanışların özellikleri arasında aslında dini uygulama olarak bilinen ama eski inanışların kültürel özelliklerini barındıran, şekillenip kalıplaşan gelenek ve görenekler olan dini olmayan uygulamalar gelmektedir.⁴⁷

Kısmen sistemsiz inançlardan oluşan ve halk arasında var olan, dini kurumlarında dışında kalan bir dindarlık kategorisi olan popüler dindarlık, dindarlığın özel bir formunu ifade eder. Hem halkın kendi değer ve sistemlerinden oluşan hem de dünya dinlerinin özellikleriyle sistemleşen sembollerinden oluşmuştur. Toplumsal hayattaki tüm inanç ve değerler sistemine etki eden kültür kavramıyla popüler dinin yakından ilişkili olduğunu özellikle modern toplumun medya ekseninde hayat verdiği popüler kültürle iç içe olduğunu söyleyebiliriz. Popüler kültür, popüler din anlayışına “popülerlik” kazandıran en önemli etkenlerdendir. Dolayısıyla ikisi birbirinden bağımsız değildir.⁴⁸

Kitle iletişim araçları dediğimiz televizyon, sinema, internet ve bunlardaki hızla yaşanan baş döndürücü gelişmeler popüler kültürün tetikleyicisi olmakta, bireysel ve toplumsal hayatı da kendisiyle beraber hızla değiştirmektedir. Yaşanan bu değişimler sosyal hayatın bütün alanlarına yayılarak toplumun tüm kurumlarına etki etmiş ve bireylerin günlük hayatlarında görülmeye başlanmıştır.⁴⁹

Kültür, toplumun kendisi olmadan var olmayacağı, kişinin toplum tarafından çizilen çevresi olarak adlandırılan bir yapı taşıdır. Dini inanç ve uygulamalar, normlar, değerler, düşünceler ve davranışlar toplum kültürünü oluşturan en önemli

⁴⁶ Mustafa Arslan, “Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: Yeni Çağ İnanışları Örneği”, Değerler Eğitimi Dergisi, C.4, S.5, s.9-15.

⁴⁷ Topuz, a.e.,s.18.

⁴⁸ Demirlek, a.e., s.19-20.

⁴⁹ Demir, a.e., s.124.

öğelerdir. Dolayısıyla kültürsüz bir insan toplumu da düşünülemez. Dolayısıyla popüler dindarlığın oluşumuna etki eden faktörlere değindikten sonra din ve kültür ilişkisini ele almamız gerekecektir.⁵⁰

2.5. Popüler Dindarlığın Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Geleneksel dindarlık ve popüler dindarlık konusuna değindikten sonra şimdi de popüler dindarlığın altında yatan ve arka planına etki eden koşul ve faktörlerden bahsedebiliriz. Bu faktörler toplumdaki bu yaygın inanışların işlevleri hakkında da bilgi verecektir. Bu faktörleri “bilişsel, psikolojik ve sosyolojik faktörler” başlıkları altında ele alabiliriz.

2.5.1. Bilişsel faktörler

Bilişsel, bir kavram ya da varlığın algılanması, yorumlanması veya imgelemesine, bir sorunun çözülmesine öncülük eden bilgiler bütünüdür.⁵¹ Popüler dindarlığın ortaya çıkmasında bilişsel kavramı çok önemli bir arka planı ifade etmektedir. Bu arka planda ortak duyu, gündelik ritüeller ve sembollerden oluşan kozmolojileri oluşturur. Farklı inançlarda mitolojilerin, törenlerin sembollerin bir kısmının dahi ortak olması bilişsel çerçeve unsurlarının bir kısmının da ortak olduğunu gösteriyor. İran ve Türkiye’deki nevroz kutlaması ile Türkiye ve Irak’taki Hıdırellez inanç ve ritüellerindeki benzerlikler örnek olarak gösterilebilir.

Alışkanlık belleği: Paul Connerton, bellek türlerinden bahsederken alışkanlık belleğini de ele almıştır. Alışkanlık belleği başlangıçta bilerek öğrendiğimiz becerilerin veya duyuların sonradan otomatikleşmesidir. Yürüme, yüzme, bir araç sürme becerileri örnek gösterilebilir.

Ahlaki yaşamımızda da bazı davranışlarımız kendi edindiğimiz bilinçli davranışlardan değil de gündelik hayattan belki de farkına varmadan edindiğimiz belli davranış alışkanlıklarına uyarak ortaya çıkar.

Oakeshott’a göre alışkanlık davranışı ile kurallara dayalı davranışı birbirinden ayıran ölçüt, bir kuralın bilinçli olarak uygulanıp uygulanmadığıdır. İçinde

⁵⁰ Günay, a.e. s.413-415.

⁵¹ Sirel Karakaş, Psikoloji Sözlüğü.

yaşadığımız toplumda bazen üzerinde hiç durup düşünmeden, sonucunun ne olacağını kestirmeden birtakım davranışlar sergileriz. Çünkü bu duygu ve davranış alışkanlıkları norm ve yönergelerle öğrenilmez. Ancak belli bir davranışı alışkanlık edinmiş insanlarla birlikte yaşanarak öğrenilir. Bu tür davranış alışkanlıklarını ana dilimizi nasıl öğreniyorsak öyle ediniriz.⁵²

Sembolik düşünce tarzı: Sembol, en genel anlamıyla; “başka bir şeyi, özellikle de soyut şeyleri göstermek veya temsil etmek amacıyla kullanılan şey” şeklinde tarif edilmektedir. Başka bir tarife göre, belli bir insan grubunun uzlaşarak kendisine belli bir anlam verdiği göstergedir.⁵³ Bu tariflere göre mesela zeytin dalı barışın, yüzük evliliğin, hilal İslam’ın, haç Hristiyanlığın sembolüdür.

Sembollere anlamlar sonradan yüklenmiştir. İnsanın somutlaştırma ve basite indirgeme eğilimlerinin bir sonucudur. Anlaşılması güç olan karmaşık şeyleri anlamlandırmak için başvurulan araçlardır. Sembolik düşünce, “daima toplumsaldır, özneler arasındır ve kamuya yani halka ait olduğundan, ortak heyecanları, bilgi ve duyguları yansıtmaktadır.” Semboller, insanların davranışlarını bilinçaltından düzenleyip yönlendirir ve bütüncül bir tecrübeyi amaçlar. Dolayısıyla özellikle popüler düşünme tarzında semboller daha önemli bir hale gelmiştir. Mevritler, menkıbeler, türbeler, evliyalar, şeyhler, takke, tespih, sarık ve cübbe gibi ritüel ve eşyaların halk katında sembolik değerleri vardır. ‘Semboller halk katında bir nevi “şey”lik kazanmakta, somutlaşarak gündelik hayatın nesnel bir gerçeği olmaktadır.’⁵⁴

Mitsel düşünce tarzı: "Hikaye, anlatı" gibi anlamlara gelen mit sözcüğünün ne olduğu ve bunun efsane, masal, hikaye, kıssa ve tarihsel gerçek olaydan farkı, öteden beri din bilimcileri, etnologlar, antropologlar, sosyologlar ve benzeri çeşitli bilim adamlarının üzerinde durdukları bir konu olagelmıştır.⁵⁵ Mitsel düşünce tarzı, halkların karakteristik özelliğidir ve popüler kültürün oluşturucu öğelerindendir. Semboller de mitosun öğelerindendir Dolayısıyla ikisi de iç içe geçmiş ve popüler dindarlığın ayin ve ritüellerine kaynaklık etmektedirler. Örneğin Hızır ve hıdrellez mitolojisi etrafında bir takım merasimlerin düzenlenmesi gibi. Tarihsel bir olay veya

⁵² Arslan, a.g.e., s.111-112.

⁵³ Latif Tokat, “Dinin Sembolik Dili”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C.6 S. 1,2009, s.75-98.

⁵⁴ Arslan, a.g.e., s.113-114.

⁵⁵ Ali Rafet Özkan, “Din- Mitoloji İlişkisi”, *Ekev Akademi Makalesi*, S.11, s.9-20.

kişi ne kadar önemli olursa olsun halkın belleğinde çok uzun süre kalamaz ama bu olay veya kişi mitsel formatta olursa asırlarca varlığını devam ettirebilir.

Ortak duyu bilgisi: Gündelik hayatı ifade etmek için kullanılan ortak duyu popüler dindarlığa önemli derecede etki etmektedir. İnsanların hiçbirini hayatının tamamını dini sembollerin biçimlendirdiğı bir dünyada yaşayamaz. Ortak duyu nesneleri ve pratik eylemlerin gündelik dünyası insan hayatındaki en önemli gerçekliktir. Ortak duyu dünyası çoğunlukla doğal gerçekliğini sorgulayamadığımız, baskılarından sıyrılmadığımız, hayatımızın büyük çoğunluğunda var olan bir dünyadır. “Popüler dini inanışlar da gündelik hayat pratiğı içinde, bazen dinsel amaçlı ama çoğu zaman da dünyevi amaç ve fonksiyonlar üstlenen, dağınık, sistematik olmayan bir nitelik arz etmektedir”.⁵⁶

2.5.2. Psikolojik faktörler

Duygusallık: Kitlelerin gönlünü saran, akılcılıktan daha fazla onlara etki eden şey duygusallıktır. Akılcılık kuru ve soğuk bir mantık örgüsü iken; duygusallık coşkulu bir gönül yoludur ve insanlara daha çekici gelmektedir. Derin duyguların etkisi sadece iç yaşayışta kalmaz etkileri sürekli devam eder. O yüzden halk kitlesi, kendisine gönülden etki eden şeylere daha çok ilgi gösterirler. Popüler dindarlık dediğimiz ifade bir yönüyle insanlarda bulunan duyu özelliğinin ağır basmasından da kaynaklanmaktadır.

İçgüdüsel davranış: Duygusallıkla bağlantılı olan içgüdüsel davranış da popüler dini inanışlar açısından önem arz etmektedir. Bazen ne yaparsak yapalım, bir inanışın yanlış olduğunu bildiğimiz halde, kendimizi ona inanmaktan alıkoyamıyoruz. Çünkü içgüdüsel davranışımız aklımızın ve mantığımızın önüne geçebilmektedir.⁵⁷

Dünyevi mutluluk beklentisi: Kitlelerde, ahlaki yükümlülüklerin temelinin, mutluluğı getirecek doğru fiillere meyletmekte bulunduğı düşüncesi vardır. Dolayısıyla dinlere de bu açıdan bakmaktadırlar. Yani halk dinden kendi saadet ve mutluluğunu destekleyen sonuçlar ve yardımlar beklemektedir.

⁵⁶ Arslan, a.g.e., s.19-21.

⁵⁷ Erenler, s.15-16.

Faydacı, pragmatik eğilim: Faydacı eğilim, dünyevi mutluluk beklentisiyle ilişkilidir. Bu faktör, popüler dindarlığın yaygın olmasındaki en etkili faktörlerden biridir. Çünkü toplum dinden kendisinin birtakım ihtiyaçlarını giderecek, sıkıntılarından kurtaracak yardımları beklemektedir. “Mutluluk ve huzur isteğiyle aynı doğrultuda sıkıntılardan, hastalıklardan, birtakım kaza ve belalardan kurtulmak ve şifa aramak da popüler dinin yararlandığı hedefler arasındadır.” İnsanlar bunlardan kurtulmak için türbe ziyaretlerinde bulunurlar, mevlit verirler, adak adarlar.

Büyü ve sihre eğilim: Popüler dinin evrensel özelliğinden bir tanesi de büyüye eğilimli olmasıdır. Sadece İslam veya Türk toplumlarında değil birçok toplumda benzer veya farklı şekillerde görülmektedir. Bunlar, Muskacılık, üfürükçülük, kurşun dökme, ak büyü, kara büyü, nazardan korunma gibi birçok farklı şekilde tezahürlerini göstermektedir.

Sevk edilme arzusu, önder-rehber ihtiyacı: Halk kitlelerinde, kendilerinden daha güçlü bir iradeye boyun eğme veya itaat etme eğilimi vardır. Aynı şekilde bu dini kitlelerde bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Onlar, ilahi bir güç ya da kendilerinde liyakat buldukları dini şahıslar tarafından idare edilmek isterler. İslam’da ruhbanlık yasak olmasına rağmen halk kitlesinde bu pek uygulanmamıştır. Dini birçok problemin çözümü basit halk tabakasının çözemeyeceği konular olarak görülmüştür. Burada özellikle tarikatlar ve onların liderleri devreye girmiştir. “Onlar, kitabi-normatif İslam’ın ruhbanlık karşısı yöntemini adeta tamamen bertaraf ederek, şeyh, mürşit, baba, dede gibi kişilerle halkın dini önderliğini yerine getirmişlerdir.” İnsanlardaki bu önder ihtiyacı popüler dini hareketlerin oluşumuna da etki etmiştir.

Korku: İnsandaki korku içgüdüsü, onun batıl inançlara olan inancını arttırdığı gibi popüler inanış ve uygulamalara olan inancını da artırmaktadır. Kişi, hastalık, ölüm, felaket gibi durumları yaşama hissini her an içinde taşıyabilmekte ve buna karşı bir kaygı durumu içinde olabilmektedir. Bu durum kişinin cesaretsiz olmasından değil aslında baş edemeyeceği kudretli bir gücün olduğunu bilmesindendir. İnsandaki bu

korku onu günlük hayatta bazen gülünç bazen de hiçbir anlamı olmayan şeylere ilgi duymasına veya sarılmasına sebep olmaktadır.⁵⁸

2.5.3.Sosyolojik faktörler

İnsan, sosyal olması gereği diğer kültürlerden etkilenir. Bu yüzden örf, adet, gelenek ve göreneklerin, atalarından gördükleri inanışların onun için önemli bir yeri vardır. Popüler inanışların temelinde de zengin bir gelenekçilik vardır. Birçok halk kitlesinin de özelliği olan geleneklere, örf ve adetlere olan bağlılık, bizim halkımızın da vazgeçemediği özellikleri arasındadır. Eskiye söküp atmayı adeta ihanet gibi algırlarlar. Dinleri, coğrafyaları da değişse halk kitlelerinin çoğu eskiyi bırakmayı düşünmezler. Popüler halk dindarlığı bireysel boyutları olmasına rağmen daha çok toplumsal boyutlarıyla ön plana çıkmaktadır. Popüler dindarlığı oluşturan kanunlar veya yasalar değildir. Onlar, birlikte yaşayarak, örf, adet, gelenek ve görenekleri, kültürleri, coğrafyaları vb. paylaşarak ortaya çıkarlar.⁵⁹

Halk kitlelerinin oluşturduğu din anlayışları, toplumda birtakım fonksiyonlara sahiptir. Tasavvur oluşturunca bir işleve sahiptirler. Toplumun dünya görüşünü oluşturma, onlara hayata yönelik bir bakış açısı kazandırma, toplumsal bütünlüğü sağlama gibi etkileri vardır.

Popüler dindarlığın zeminin oluşumunda değineceğimiz bir diğer önemli faktör de sosyal ya da sınıfsal konumdur. Kişi toplumdaki toplumsal konumuna karşılık gelen bir kültürel niteliğe de sahip olmaktadır. Toplumsal tabakalaşma ve farklılaşmanın dinin etkisine daha önce de değinmiştik. Bu etki dinin anlaşılması ve yorumlanmasında söz konusudur. Sosyal psikoloji araştırmaları deney yapılan kişilerde bir sınıfa aidiyetin, algılanan şeylerin seçiliş ve biçimlendirilişine kadar tesir ettiğini göstermiştir. Buna göre her dini eylemin, kişinin içinde bulunduğu rol ve statüye göre anlamlı olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁰

⁵⁸ Arslan, Türk Popüler Dindarlığı Çorum Örneği, s.118-123.

⁵⁹ Erenler, s. 13-14.

⁶⁰ Arslan, a.g.e., s.123.

2.6. Din, Toplum ve Kültür

Toplum, belirli bir yapı çerçevesinde olu mu  kişilerarası ilişkileri ve kurumları ifade etmektedir. Sadece kişilerin bir araya gelmesi veya toplanması anlamına gelmemektedir.⁶¹ Din dediğimiz olgu her zaman ve her daim kendini hissettirmekte, insanlık tarihi kadar eski zamanlara kadar gitmektedir. Din, hem toplumsal hayata etki etmiş hem de insanların birbirleriyle olan sosyal ilişkilerini g  lendirmi  ve beraber hareket etmelerini sağlamıştır. Bu olumlu ve yapıcı etkilerinin yanında bazen karma aların, savaşların, çatışmaların çıkmasının en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Bir kişi birey olarak hayatında dini benimsemeyebilir veya onun varlığını kabul etmeyebilir fakat bir toplumun inançsız yaşaması veya dini tamamıyla, hayatından çıkarması şimdiye kadar rastlanılan bir durum olmamıştır. Eski Yunan filozoflarından biri olan Plutargue, dünyayı gezdi inizde edebiyat, kanun, servet, toprak gibi birçok şeyden yoksun toplumlar görebilirsiniz fakat ibadet yeri olmayan veya bir yaratıcı d  ncesine sahip olmayan bir toplumun g r lemeyece ini dile getirmiştir.⁶²

Kültür, kuşaktan ku a a aktarılan, insanın var olması hariç bu dünyaya bir armağan olarak bıraktığı maddi ve manevi değerlerin tümünü kapsamakta ve bunların tamamının nesilden nesile aktarılması anlamına gelmektedir.⁶³ Kültür, sosyal bir varlık olarak insanların bir arada yaşamalarını sağlayan, bu beraberliği kolaylaştırmak için geliştirilen d  n  ve d  n  kalıplarını, değer yargılarını, ürettikleri her türlü aracı içeren insanoğlunun mirasının tamamıdır.

Başka bir şekilde ifade edecek olursak toplumdaki bireylerin birbirleriyle etkileşiminde kullandıkları ve bunu bilgi yoluyla birbirine aktardıkları her türlü değeri, inancı, geleneği, g rene i ve icatlarını ifade eden bir kavramdır. Bir toplumun yaşam şeklini ifade eden kültür, o toplumun davranışları üzerinde de farklı şekillerde tezahür etmektedir. Kültür, insan davranışları üzerinde çok büyük bir

⁶¹  akır, a.e., s.10.

⁶² Abdurrahman G ne , “Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.24, S.1, s.153.

⁶³ Metin Bayram, “Türk Kültüründe Topa Dara”, Ağrı İbrahim  e en Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2019, s.15-21.

etkiye sahiptir. Bir halkın yaşama tarzı olan kültür, toplumsallaşma süreci ile yeni kuşaklara aktarılır.⁶⁴

Toplumdaki bireylerin davranışlarını birbirine yakınlaştıran kültür kitle iletişim araçlarının gösterdiği hızlı bir değişimle son otuz yılda daha fazla etkisini göstermektedir. Bu değişimin etkisiyle toplumlar arası kültür alışverişi de artmaktadır ve fazla yayılmaktadır. Buna bağlı olarak etkileşimin nitelikleri değişime uğramaktadır. Kitle kültürü ile popüler kültür benzerlik göstermekle beraber, popüler kültür daha geniş şekilde inançları, uygulamaları ve bunların oluşturduğu nesneleri ifade etmektedir.⁶⁵

Kültür, toplumsal gruba aidiyet duygusu yaşandığında ortaya çıkan sembolik dünyayı ifade eder dolayısıyla kültür ve toplum zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmışlardır. Toplumun sembolik dünyasından oluşan büyük küçük her toplumun kendine has ritüelleri ve kendini ifade etme yolları vardır. Herhangi bir kültür içsel olarak bölümlere ayrılabilir ve bu şekilde toplumda bir kültürün tabakalaşması gerçekleşir.⁶⁶

Kültür bilgilerin dil yardımıyla öğrenildiği ve yine onunla muhafaza edildiği, eğitim yoluyla sonraki nesillere aktarılan maddi ve manevi olan bütün değerleri kuşatan bir alandır. Kültürün din için önemli olması onun semboller sisteminden meydana gelmiş olmasıdır. Dinin sembollere verdiği bu önem aslında kültürün verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Çünkü semboller toplumsal olguları ifade edip ortak duygulardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla toplumun kendi içinde tutarlılık göstermesini ve birbiriyle sıkı bir bağ içinde olmasını sağlamaktır. Semboller ve dini pratikler beşeri kültürün tamamını içine alacak bir kapsama sahiptir.⁶⁷ Toplum kültürü içerisinde maddi ve manevi unsurlar barındırmakta ve bu unsurların birbirinden ayrılması mümkün olmaktadır. Maddi olarak isimlendirdiğimiz kültürü bir toplumun somut öğelerinden oluşan, farklı alanlarında kullandığı araç ve gereçleri

⁶⁴ Kirman, a.e., s. 183-184.

⁶⁵ Demir, a.e., s.119.

⁶⁶ Helen Thomas, “Kültür/ Doğa”, (Ed. Chris Jenks), Temel Sosyolojik Dikotomiler, *Atıf Yayınları*, Ankara 2014, s. 176.

⁶⁷ Demirlek, a.e., s.22.

oluştururken, manevi dediğimiz kültürü o toplumun dini, bilimi, yasaları, ekonomisi, ahlakı, değerleri yönetimi, gelenek ve görenekleri oluşturmaktadır.⁶⁸

Din ve toplum arasındaki ilişki karşılıklı bir yapıdadır. Dolayısıyla din hem topluma etki eder hem de toplumun meydana getirdiği sosyokültürel şartlardan etkilenir. Din, topluma kendine has olan inançlarını, değerlerini ve yaşayışlarını sunduğu gibi o toplumla kaynaşarak onun oluşturduğu sosyokültürel şartlardan bağımsız kalmaz. Bundan dolayı toplumsal bir olgu olarak ifade edilebilir.⁶⁹

Toplum arasında popüler olan inanışların aslına baktığımızda, tek bir millete ait olmayan birden fazla milletin, kültürün ve dinin farklı unsurlarından oluştuğunu görebiliriz. Yani kitabi bir dine bağlı olan kitlelerin o din kitlesin oluşturduğu şekilci, sembolik yorumlarına ilaveten daha önce o kitlerin yaşamlarında etkili olduğu kültürel ve dini inanışların da etkili olduğunu görebiliriz.⁷⁰

Din yapısı itibariyle kültürel bir evrensellik özelliği göstermektedir. Aslında tüm kültürler birbirinden farklı veya ayrılmış olarak görünseler de bazı şekiller altında birleşip dini özellik göstermektedirler. Dini kültür hem toplumun yapısıyla iç içe gelmiş bir durumdayken hem de toplumdan ayrılmış bağımsız kendine bir mekanizmaya sahip olmuştur. Bundan dolayı sosyolojik olarak din ve kültür ilişkisi ele alınıp incelendiğinde onun bu özelliği unutulmamalıdır.⁷¹ Konunun daha kapsamlı olarak ifade edilebilmesi için din ve toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma konusuna değineceğiz.

2.7.Din ve Toplumsal Farklılaşma, Tabakalaşma

Popüler dindarlık, kültürel ortamdaki bir farklılaşma ve tabakalaşma sonucu oluşmaktadır.⁷² Popüler dindarlık toplum tabakasının din anlatımının bir ifadesidir. Dolayısıyla popüler dindarlık konusunun daha net anlaşılabilmesi için sosyal farklılaşma ve tabakalaşma konusunun iyice anlaşılıp ifade edilmesi gerekmektedir.

⁶⁸ Günay, a.e., s.414.

⁶⁹ Mustafa Arslan, “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.6, S.15, s. 9-34.

⁷⁰ Soyak, a.e., s.8.

⁷¹ Günay,a.e., s.415.

⁷² Arslan, “Türk Popüler Dindarlığı Çorum Örneği”, s.85.

Çünkü dindarlık toplumun farklı tabakalarıyla bağlantılı olarak aynı doğrultuda şekillenmektedir.⁷³

Değerlerin halkı bir araya getiren, onu ayırtırmaktan çok birleştiren bir özelliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla toplumsal kaynaşmalar için geniş imkânlar oluşturur. Değerlerin geleneksel, tarihi, kültürel, dinî ve felsefi vb. olmak üzere çok çeşitli türleri vardır.⁷⁴ Değerleri oluşturan ve onu benimseten toplumun kendisidir. Toplumların tamamında değerler sistemi olarak ortaya çıkmış dini, felsefi, tarihi hukuki, ahlaki değerler vardır. Bunlar toplumun her kesiminde farklı olarak algılanmakta farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise sosyal statü dediğimiz toplumdaki yeri ve göreviyle bu sosyal değerlerin birbiriyle hareketli bir ilişki içinde olmasıdır. Değerlerin alt yapısını oluşturan ve onu besleyen şey kişinin içinde bulunduğu sosyokültürel ortamdır. Bu yüzden değerler kendisini oluşturan sosyokültürel ortamdan farklı olarak düşünülemez. Dini değerler toplumların farklı kesimlerine göre değişmekte olup bu toplum kesimlerinin oluşturduğu sosyal tabakaların da farklı ve kendine has dindarlıkları ortaya çıkmaktadır.⁷⁵

Günay'a⁷⁶ göre toplumsal farklılaşma olayını daha iyi anlayabilmek için iki farklı toplum tipinin nasıl olduğunun bilinmesi gerekir. İlk olarak toplumun herhangi bir alanında makam, mevki, statü denilen farklılıkların oluşmadığı basit toplum yapısıdır. İkincisi ise, günümüz modern toplumlarını da içine alan karmaşık toplum yapısıdır. Bu karmaşık toplumun özelliği sosyal farklılaşmanın olduğu, toplumun herhangi bir alanında makam, mevki ve statünün işlevlerinin farklılaştığı, iş bölümünün arttığı bir toplum olmasıdır. Toplumsal farklılaşmanın olmadığı basit toplumlarda toplumsal farklılaşmanın din ile ilişkisinden bahsetmek mümkün değilken, statülerin belirgin olarak ortaya çıktığı, toplum üyeleri arasında görev dağılımlarının iyice belirginleştiği ve buna göre rollerinin de farklılaştığı karmaşık toplumda toplumsal farklılaşma ile din arasındaki ilişkiden bahsetmek mümkündür.

⁷³ Soyak, a.e., s. 10.

⁷⁴ Kirman,a.e., s.72

⁷⁵ Soyak,a.e. s.10.

⁷⁶ Günay,s.317.

Karmaşık toplum din ve toplum arasındaki ilişkilerin daha net görülmesi açısından bizim için önem teşkil etmektedir.⁷⁷

Toplumdaki bireylerin veya grupların birbirinden farklı olarak aldıkları rollerin zamanla onları değiştirip uzmanlaştırması, onları diğerlerinden ayıran ve onları başkalaştırıp farklı kılan bir süreci ifade eden toplumsal farklılaşma bu sürecin gerektirdikleri sonuçları ifade etmektedir. Aynı türden görevler alan toplumlar karmaşık bir fonksiyon kazandıklarında bu toplumların görevleri de aynı şekilde farklılaşır ve başka bir fonksiyon kazanır. Bir yandan toplumu oluşturan organların farklılaşması olarak ifade edilen toplumsal farklılaşma, bir yandan da düşünce veya fikirlerin farklılaşması şeklinde de kendini göstermektedir.⁷⁸

Toplumsal farklılaşmadan farklı olarak toplumsal tabakalaşma ise, toplumun farklı ifade biçimi olan statü, ırk, ekonomik düzey, eğitim düzeyi ve bunun sonucu olarak da ortaya meslek grubu gibi toplumsal hiyerarşilerin oluşması ve bunun toplumsal düzeyde oluşması ve katmanlaşmasıdır. Diğer bir ifadeyle farklı insanlar grubu arasında ortaya çıkan eşitsizliklerdir.⁷⁹ Toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma kavramlarını daha iyi anlayabilmek için statü kavramına da değinmek gerekir.

Statü, kişinin toplum içinde sahip olduğu konumu ifade etmektedir. Kişi bu konuma doğuştan sahip olabiliyorken din, eğitim, maddiyat gibi kişiye değer yükleyen unsurlarla sonradan kendi çabalarıyla da kazanabilir.⁸⁰

Weber statü tabakalaşması kuramında statünün başkalarının sosyal gruplara veya kişilere yüklediği toplumsal onur ve değer olduğunu ifade etmektedir. Statü toplumsal sınıflardan farklı olarak oluşan gruplardır. Fakat belli bir düzene oturmamış, gelişigüzel topluluklar olarak ortaya çıkabilir. Ekonominin oluşturduğu tanımlamalardan oluşan sınıf konumundan farklı olarak statü konumundan bahsederken insan kaderinin algılanabilen olumlu veya olumsuz toplumsal değer ölçütleri tarafından oluşturulan bilindik öğeler olduğunu ifade eder. Bu öğeler evlilik,

⁷⁷ Çakır, a.e., s.14

⁷⁸ Günay, s.316.

⁷⁹ Kirman, s.298.

⁸⁰ Ali Özenç, “Dinî Statü Sahibi Medrese Seydalarının ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının Birbirine Bakışı” *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (Elektronik Sürüm), 2021.

hayat biçimi gibi konularda bağımsız olarak oluşan ilişkiler ve gruba aidiyet duygusudur.

Toplumsal yapıyı oluşturan piramidin ana bölmelerinin adı olan “tabaka, bir topluluğun, çeşitli rol ve statülerinin belli bireyler tarafından paylaşılması ile ayrıldığı grupları” ifade etmektedir. Başka bir şekilde tabaka, benzer veya aynı rol ve statüleri paylaşan bireylerin oluşturduğu hiyerarşik gruplar şeklinde nitelenebilir. Bu tabakaların doğmasını sağlayan süreç ise tabakalaşmayı ifade etmektedir. Bu açıklamalarımızdan anlaşılıyor ki kişilerin ve kişi gruplarının, az ya da çok fakat belirli bir derecede sürececek bir statüler hiyerarşisi içine girmesi, konulması sürecine "tabakalaşma" adı verilmektedir.

Toplumsal farklılaşma ve tabakalaşmanın dini tecrübenin ifadesi üzerinde görülebilecek kadar kesin etkisinin olduğu bir gerçektir. Ancak hemen belirtelim ki bu etki subjektif din üzerinde değil objektif din üzerindedir ve dinin anlaşılması ve yorumlanmasında söz konusudur. Dinin ilk ortaya çıkan hali değil ama dinin ortaya çıktığı veya etkilerinin görüldüğü coğrafya, içinde bulunduğu sosyoekonomik şartların belirlediği hayat tarzını etkilemektedir. Bu etkileşiminden dolayı farklı dini kesimler az da olsa farklı liderlere sahiptir. Sosyal psikoloji araştırmalarının yaptığı deneylerde, deney yapılan kişilerde kişinin kendini bir sınıfa ait hissetmesinin algılanan şeylerin seçmesi ve onu biçimlendirmesine etki ettiğini göstermiştir.

Dini tabakalaşma konusunda değinmemiz gereken başka bir konu ise alt ve üst tabakalar arasındaki etkileşimdir. Tabakalar arası etkileşim ve temas üstten alta doğru olduğu gibi bazen alttan üste doğru da olabilmektedir. Bu sebeple geniş kesimler arasında yaygın olarak popüler dini inanış ve uygulamalara ait örnekleri biz, zaman zaman din bilgini olan kişiler arasında da görebilmekteyiz. Dolayısıyla dindarlığın farklılaşması ve tabakalaşması sonucunda kendine has belirgin nitelikleri olan dindarlık tipleri söz konusu olduğu gibi bunlar arasında zaman zaman karşılıklı etkileşim ve temaslar da olabilmektedir.⁸¹

Toplumsal tabakalaşma ve farklılaşma din üzerinde özellikle de popüler dindarlık üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. O yüzden halk arasında hayat bulan

⁸¹ Arslan, “Türk Popüler Dindarlığı Çorum Örneği”, s.92-102.

popüler dini inanış ve uygulamaları sosyal tabakalaşma ve farklılaşmadan ayrı olarak ele alamayız. Ele alsak bile popüler dindarlığı tam anlayamayız ya da eksik anlarız.

2.8.Geleneksel Dindarlık ve Popüler Dindarlık Arasındaki İlişki

Popüler dindarlığın temelinde geleneksel dindarlık yatmaktadır. Her toplumun gündelik hayat tarzı kendinden önceki nesillerin yaşamlarından beslenerek meydana gelir. Yani geçmiş hayat ile gündelik hayat sürekli harmanlanarak birbirine karışır. Toplumdaki yaşayış biçimleri, inançlar, değer yargıları, toplumsal ritüeller, maddi ve manevi unsurlar geleneğin bir parçası durumundadır. Bu ayrılmaz parçalardan oluşan birliktelikten gelenek ve din kavramları da nasibini almıştır. Gelenek ve din birlikteliği geleneksel dini oluşturur. Konunun daha iyi anlaşılması için gelenek ve geleneksel toplum kavramlarına değineceğiz.

Gelenek, bir toplumun içinde var olmuş olan maddi ve manevi hususların o topluma yerleşmiş veya alışkanlık kazanmış halidir. Adet kavramı olarak da ifade edilmektedir. Bir toplumun bir önceki nesilden devraldığı ve o toplumun da sonraki nesillere eklemeler yaparak aktardığı inanışları, kurum ve seremonileri de içeren her türlü toplumsal pratiğe gelenek denir. Her zaman ve süreçte adından söz ettirmiş bir olgu olduğunu ve nesilden nesile kısmen değişerek devamını sağladığını söyleyebiliriz.⁸²

Sosyoekonomik yapısı itibariyle ele aldığımızda, üyelerinin doğanın kendisine sunduğu imkânlardan doğrudan doğruya ihtiyaçlarını karşıladıkları, onları da az bir miktarda işledikleri basit ve kendi kendine yeterli olan bir ekonomiye sahip olan, eski teknolojik yöntemleri kullanan ve bundan dolayı fazla gelişmemiş, üretimin sınırlı olduğu, toplumun demografik yapısının ve sosyal hareketliliğinin sınırlı olduğu, toplum organizasyonunun akrabalık ilişkilerine dayandığı, dini etkinliklerin ve sosyal faaliyetlerin birbirine karıştığı toplumlara geleneksel toplum diyebiliriz. Bu toplumlarda kutsal ile kutsal olmayan birbirine karışmıştır. Dolayısıyla toplumun tüm sosyal kesimi için tüm sosyal faaliyetler aynı zamanda dini bir anlama gelmektedir. Geleneksel toplumlar temel değerlerini dinin kutsallıklarından alırlar ve kişi bu kültürü alıp toplumla bütün haline gelmektedir.

⁸² Erenler, a.e., s.10.

Geleneksel toplumlarda günlük hayat dini ve sosyal bayramlarla, etkinliklerle yıllık devrini tamamlar. Geleneksel toplumlarda din, sosyal hayat içinde hâkim bir konumdadır. Çünkü sosyokültürel faaliyet alanlarının hepsini etkisi altına almıştır. Bu etki de toplumdaki üyeler arasında tam bir inanç ve ibadet birlikteliği sağlar. Bu birliktelik sadece ibadet, ayin, ritüel birlikteliği değil aynı zamanda dini grup ahlakına bağlılık konusunda da kendini göstermektedir. Zaten geleneksel toplumlarda dinin temel fonksiyonlarından biri de muhafazakârlıktır. Yani din ahlakın, örfün, âdetin, kültürün resmi koruyucusu konumundadır. Toplum fertleri maddi ve manevi bütün sorunlarının çözümünü dinden bekler dolayısıyla bu toplumdaki fert ve grupların kemale ermeyi umdukları bir idealdir. Bu tür toplumlarda din adamları en büyük manevi ve sosyal otoriteye sahiptir.⁸³

İnsanlar kültürleri, gelenekleri nasıl üretiyorsa popüler inanışlarda da halkın üretimi vardır. Bireyin içinde yetiştiği toplum onun hayata bakış açısını etkiler. Onun dünyaya açılan penceresidir ve görmesini sağlayan da odur. Küçük yerleşim yerlerinde yaşayan kişiler genelde dışa açılmamış kendi içinde kalmıştır. Böyle yerlerde geleneksel yapı yaygındır. İlmin, fennin uzak kaldığı bu yerlerde geleneksellik ayakta durmaktadır. Toplumda dışlanma korkusuyla karşı karşıya kalan bireyler için, kendisinden başka doğrunun olmadığını iddia eden geleneksel yaklaşım kaçınılmaz olmaktadır.

Geleneksel toplumlarda yeninin inşasında, eskiyi devam ettirme isteği bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eskiyi devam ettirme isteği yeniyi öldürmese de büyümesine, değişmesine engel olmaktadır. Böylece bunlar, dinin değişmez asıllarının önüne geçebilmektedir. Bu da din ile alakası olmayan, insanların kutsala ulaşma noktasındaki kendi doğruları ile dinin asıllarının birbiriyle yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Dışa kapalı, sanayinin büyümediği ve teknolojinin gelişmediği, iletişimin daha çok yüz yüze geliştiği yerlerde geleneksel topluma rastlamak daha olasıdır. Bu toplumlarda din, bireyin dünya görüşünü de belirler. Toplumsal hareketlilik ve

⁸³ Günay, a.g.e., s.394-396.

değişim oldukça azdır. Eğitim, öğretim, yönetim üst düzey kişilerin elindedir. Toplumsal değişim yavaştır ve birkaç nesli kapsamaktadır.⁸⁴

⁸⁴ Erenler, s.12-13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ARAŞTIRMA ALANI

Araştırma alanımız olan Şemdinli ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Güneydoğu köşesinde yer alan Hakkâri iline bağlı bir ilçedir. Araştırmanın amacı Türkiye'deki İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyini araştırmaktır. Şemdinli, İmam Hatip Lisesi ve diğer liseleri de içinde bulunduran bir ilçedir. Tarihi geçmişinde dini eğitimlerin verilmiş olması, bölgenin araştırmacı tarafından bilinmesi de bu ilçenin örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

3.1.Coğrafi Yapısı

Doğusunda İran, güney ve batısında Irak, kuzey ve batısında Yüksekova ve Derecik ilçeleri ile çevrilidir. Ulaşımı Van-Yüksekova karayolu ile sağlanmaktadır. Yüzölçümü 1207 Km² olup engebeli ve dağlık düzey şekillerine sahiptir. Merkez ve 21 köy muhtarlığı olmak üzere mezralarla birlikte toplam 80 yerleşim yerinden ibarettir. Terör nedeniyle üç köy muhtarlığı ve bağlı mezralarla birlikte toplam 4 yerleşim yeri halen boşaltılmış durumdadır.

İlçe Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmasına rağmen iklimi oldukça değişiktir. Yazlar oldukça sıcak geçmesine karşın, kışları genellikle kar yağışlı ve ılımandır. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri yağmurlu, kışlar kar yağışlı olup, yaz mevsimi kurak geçmektedir.

İlçe insanların geçim kaynakları arasında hayvancılık, arıcılık,⁸⁵ ceviz, üzüm, tütün üretimi vardır. Genellikle dağlık olan Şemdinli ilçesinin büyük çoğunluğunu ormanlık alan teşkil eder. Bitkisel üretim, genel olarak aile öz tüketimine yöneliktir. Meyve bitkilerinden en çok ceviz ve üzüm üretimi yapılmaktadır. Ceviz ağaçlarının büyük kısmı derelerde, ormanlık alanlarda yetiştiğinden, üzüm bağları genel olarak ormanlık sahada olduğundan resmi kayıtlarda üretim alanı düşüktür.⁸⁶

⁸⁵ Mehmet Top, "Hakkâri'nin Osmanlı Dönemi Kültürel Mirası ve Şemdinli (Nehri)",(Ed. Halit Yalçın) *Uluslararası Seyyid Taha-i Hakkâri Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Hakkâri Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.s. 64.

⁸⁶ 2022 Şemdinli Tarım ve Orman Müdürlüğünün vermiş olduğu brifingden alınmıştır.

Hayvan yetiştiriciliği genel olarak meraya dayalı olup, 7-8 ay mera 4-5 ay ise kapalı alanlarda yapılmaktadır. Üretilen sütün bir kısmı aile öz tüketiminde kullanılmakta, geriye kalan kısmı ise peynir ve çiğ süt olarak piyasaya satılmaktadır.

İlçede üretilen balın yüksek prolin değeri içermesi, zengin nektar ve kendine has hoş kokulu bir aromaya sahip olması özellikleri ile ülkemizde çok eski tarihlerden bu yana meşhur bal olarak yerini korumaktadır.⁸⁷

3.2.Nüfusu

1927 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Şemdinli ilçesinin nüfusu 1715 kişiydi ilçe nüfusunun bu kadar az olmasının sebebi I.Dünya savaşıdır. Savaş öncesi ve savaş döneminde Şemdinli nüfusu daha güneye veya batıdaki güvenli görülen yerleşmelere göç etmiştir. Daha sonraki yıllarda sürekli olarak artan ilçe nüfusu 2000 yılında 45.930'a kadar çıkmıştır. Bu yıllarda yıllık nüfus artışı sürekli yüksek olmuştur. 2000'li yıllardan sonra nüfus artmış fakat nüfus artış hızında değişimler olmuştur. Bunun sebebi ise ilçeden dışarıya yönelik göçlerin artması, bazı zamanlarda asker sayısının artması veya azalmasıdır. 2017 yılında 65.941 olan nüfus 2018 yılında Derecik beldesinin ilçe olması ile Şemdinli nüfusu 45.177'ye düşmüştür.⁸⁸ 2021 yılı nüfus verilerine göre Şemdinli ilçesinin nüfusu 42.600 civarındır.⁸⁹

Şemdinli ilçe nüfusunun günümüzdeki yaş ve cinsiyet yapısını incelediğimizde %17,8 ile 20-29 yaş grubunun toplam nüfusun içinde en büyük paya sahip olduğunu görmekteyiz. 65 yaş üstü yaş grubu ise %2,8'ini oluşturmaktadır. 2018 yılındaki veriler, çalışma çağındaki 15- 64 yaş grubu %67,7'sini oluştururken yaşlı ve bağımlı nüfusun düşük olduğunu göstermektedir.

Nüfusun eğitim durumuna baktığımızda 2018 yılı verilerine göre okuma yazma bilmeyenlerin %9,9 bilenlerin oranı ise %90,1'dir. Cinsiyete göre baktığımızda ise okuma yazma oranının erkeklerde 96,5 ile daha fazla olduğunu görmekteyiz. Okuma yazma bilenlerden en fazla payı %39,1'i ilköğretim veya

⁸⁷ 2022 Şemdinli Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün vermiş olduğu brifingden alınmıştır.

⁸⁸ Murat Yılmaz, "Şemdinli İlçesinin Cumhuriyet Dönemindeki Nüfus Gelişimi ve Günümüzde İlçe Nüfusunun Demografik Yapısı ile Eğitim Durumu", *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları*, Eski Babil Yayınları, İstanbul 2019, s. 406-409.

⁸⁹ www.tuik.gov.tr Erişim tarihi: 03. 07. 2022. Saat. 19:12.

ortaokul mezunu oluşturunca en düşük payı 5 yıllık fakülte, yüksek lisans ve doktora mezunları %0,5 i oluşturmaktadır.⁹⁰ Şemdinli'de eğitim oranının Türkiye'nin diğer yerlerine göre daha düşük olmasının sebeplerinden biri de terör faaliyetleri olduğunu söyleyebiliriz.⁹¹

3.3.Tarihi Geçmişi

Bölge hakkındaki ilk bilgilere çivi yazılı Asur kaynaklarında ulaşılmaktadır.⁹² Dolayısıyla Şemdinli yöresinin tarihte birçok kültür ve medeniyete ev sahipliği yaptığını söyleyebiliriz. Hz. Ömer döneminde Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra, Emevilerin ve Abbasilerin yönetiminde kalmış, Tuğrul Bey zamanında Büyük Selçuklu idaresine girmiş ve 1534 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin idaresine girmiştir. Osmanlı Devleti zamanında ve öncesinde mahalli beylikler tarafından özerk olarak yönetilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren şeyhler vasıtasıyla yönetilmiştir. Nehri (günümüzdeki Bağlar) köyünde yaşamış olan bu zatların en önemlileri Seyyid Abdullah, Şeyh Seyyid Taha, Şeyh Seyyid Salih ve Şeyh Ubeydullah Cumhuriyet dönemine kadar yönetimindeki varlıklarını sürdürmüştür.⁹³ Şemdinli ilçesine bağlı olan Nehri eskiden büyük bir kasaba durumundayken şu an birkaç mezranın bağlı olduğu bir köydür.⁹⁴ Cumhuriyet döneminden itibaren Hakkâri'ye bağlı olan Şemdinli İlçesi, 1934 yılında Hakkâri'nin ilçe olmasıyla Van iline bağlanmıştır. 1936 yılında Hakkâri'nin tekrar il olmasıyla Şemdinli ilçesi Hakkâri'ye bağlanmıştır.⁹⁵

3.4.Şemdinli'de Önemli Bir Şahsiyet: Seyyid Taha-i Hakkâri

18.yüzyılda Anadolu'da yaşamış olan Seyyid Taha-i Hakkâri Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretleri'nin onbirinci ceddinden torunudur. Zamanın önemli ilim ve kültür merkezlerinden olan Bağdat, Süleymaniye, Kerkük, Erbil gibi

⁹⁰ Yılmaz, a.g.e., s.417-424.

⁹¹ Deniz Güvercin, "Terörizmin, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Etkilerini İncelemeye Yönelik Uygulamalı Çalışma: Türkiye Örneği", *Journal of Yasar University*, 2018, C.13,S.51, s.281-292.

⁹² Yaşar Kaplan, "Tarihte Hakkâri, Şemdinan, Bahdınan ve Nehri, Uluslararası Seyyid Taha-i Hakkâri Sempozyumu",s.109.

⁹³ Top, a.g.e., s.64-65.

⁹⁴ Ali Şafak, "Hakkâri ve Civarında Halkın Dini ve Ahlâki Yaşayışının Günlük Hayatta Tezahürü Üzerinde Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S.2, Haziran 1977, s.74.

⁹⁵ Murat Yılmaz, a.g.e., s.404.

merkezlerde tefsir, hadis, fıkıh gibi zahiri ilimlerin yanında fen ve edebiyat ilimlerini de alan Seyyid Taha-i Hakkari, Anadolu'da yaşamış büyük ilim ve tasavvuf alimlerindendir. Dönemin müceddidi olarak kabul edilen Mevlana Halid-i Bağdadi'nin yanında seksen gün özel bir eğitim aldıktan sonra kırk yıl sürecek olan ilim talebelerine dersler verip insanları irşat etmiştir.

Yöre aşiretlerinin Osmanlı Devleti'ne sadakatle bağlı kalmasında Seyyid Taha-i Hakkâri'nin ilim ve irfan hizmetlerinin her tarafa yayılması etkili olmuştur. Zamanın İran Hükümdarı olan Mehmet Şah gördüğü bir rüyanın vesilesi ile Ehl-i sünnet mezhebini kabul edip Seyyid Taha Hazretleri'nden bir hoca ister. Bunun üzerine Seyyid Taha Hazretleri müritlerinden Molla Abdurrahim'i gönderir ve Şah çok memnun kalır. Şah Mehmet Türk sınırlarına bitişik olan Mergever ve Tergever isimli iki zengin nahiyeyi ilim talebeleri için Seyit Taha'ya bağışlamak ister. Fakat Seyyid Taha hazretleri bu teklifi reddederek şöyle bir cevap vermiştir: "Ben Türk tebaasındanım, devletimin sayesinde kendimin ve yakınlarımın geçimi yolundadır. Alakanız benim için cihan değerindedir ama kabul etmekte mazurum." Bu cevabın üzerine İran Şahı hediye edilen nahiyelerin iki köyünü vakfedip kendisine asa ve cübbe hediye etmek ister. Fakat Seyit Taha Hazretleri köylere sahip çıkmayıp asa ve cübbeyi de giymemiştir. Daha sonra kendisine bağlılıklarını bildirdiği devrin padişahı Sultan Abdülmecid'e de bu hediyelerini göndermiştir. Osmanlı ile Ruslar arasında çıkan 1853 tarihindeki Kırım Savaşı'nda Dağıstanlı Mücahit Şeyh Şamil ile Seyit Taha hazretleri beraber hareket edip Rus ordularına karşı harekete geçmişlerdir. Yine aynı tarihte Bağlar (Nehri) köyünde vefat eden Seyyid Taha-i Hakkâri aynı yere defnedilmiştir.⁹⁶

3.5.Şemdinli Seyyid Abdullah Anadolu İmam Hatip Lisesi

2010 yılında bir derslik olarak eğitime başlayan Seyyid Abdullah Şemdinli Anadolu İmam Hatip Lisesi, adını daha önce Nehri'de yaşamış olan ve Şemdinli'nin önde gelen alimlerinden olan Seyyid Abdullah'tan almıştır. Kız ve erkek öğrencilerin karmaşık olarak ders aldığı ve içinde yaşadığımız çağın bilgi ve teknolojisi ile

⁹⁶ Yılmaz Kurt (Ed.), Hakkâri Yıllığı'98", Hakkâri Valiliği, Ankara,1998.

donatılmış, günümüz ve geleceğimizin inşasında yer alacak, insanlığın ihtiyaç duyacağı hamleleri yapabilecek bireyler yetiştirmek vizyonu ile hareket eden Seyyid Abdullah Şemdinî A.İ.H.L.’de hem fen ve matematik bilimleri hem de İslam dininin inanç, usul ve esaslarını içeren Kuran ve sünnet merkezli din dersleri verilmektedir. Bünyesinde fen ve sosyal bilimler lisesini, bilim ve sanat merkezini de bulundurmaktadır.

Ülkemizde bulunan İmam Hatip Liselerinin tümünde diğer Anadolu liselerinde okutulan ders saatleriyle aynıdır. Yabancı Dil, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Görsel Sanatlar Müzik ve Beden derslerinde farklılıklar vardır. Dini derslerin diğer derslere göre dağılımı %25’tir. Ayrıca İmam Hatip Liselerinde istenildiği halde dokuz ders saatine kadar şartlar, öğrencilerin bireysel özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak okul yönetiminin kararıyla her türlü eğitici faaliyet uygulanabilir.⁹⁷

⁹⁷ Mustafa Yıldız (Ed.), 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem, Erişim Tarihi: 25.10.2022.
https://dogm.meb.gov.tr/pdf/Yeni_Donem_Kitapcik.pdf

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.UYGULAMA

4.1.Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma kapsamında ele alınan araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları, hipotezler ve bunlara yönelik olarak gerçekleştirilen istatistiksel analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Analizler, popüler dindarlık ölçeğinden elde edilen toplam puanlara göre gerçekleştirilmiş ve incelenmiştir.

4.1.1.Örneklem grubunun genel özellikleri

Örneklem grubunun cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf düzeyi, aile eğitim düzeyi gibi bağımsız değişkenler açısından nasıl bir dağılım gösterdiği aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

	Cinsiyet (n)	Yüzde (%)
Kız	99	49,3
Erkek	102	50,7
Toplam	201	100,0

Tablo 3.1.'de örneklem grubundaki kişilerin cinsiyet bakımından dağılımına bakıldığında kızların %49,3 erkeklerin ise %50,7 oranında dağılım gösterdiği görülmektedir. Cinsiyet dağılımının birbirine bu kadar yakın olması örneklemin evreni güçlü bir şekilde temsil ettiğini göstermektedir.

Tablo 3.2. Örneklem Grubunun Yaşa göre dağılımı:

	Kişi sayısı (n)	Yüzde (%)
14 Yaş	12	6,0
15 Yaş	28	13,9
16 Yaş	45	22,4
17 Yaş	57	28,4
18 Yaş	59	29,4
Toplam	201	100,0

Tablo 3.2.'ye göre örneklemin yaş dağılımını incelediğimizde, %29,4 ile %6 oranları arasında bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubundaki en yüksek yaş oranı%29,4ile 18 yaş, ikinci sırada ise %28,4 ile 17 yaş gelmektedir.

Bunları takiben %22,4 ile 16 yaş, 13,9 ile 15 yaş ve en son %6 ile 14 yaş gelmektedir. 18-17 ve 16 yaşın yoğunlukta olması araştırmamız açısından istenen bir durumdur. Çünkü örneklem grubumuzun lise eğitimini en fazla düzeyde almış olması örneklemimizin evreni temsil gücü açısından önem arz etmektedir.

Tablo 3.3. Örneklem Lise Türüne Göre Dağılımı

Okul türü	Kişi sayısı (n)	Yüzde (%)
İmam Hatip Lisesi	102	50,7
Anadolu Lisesi	99	49,3
Toplam	201	100,0

Tablo 3.3.'te örneklem grubundaki kişilerin lise türüne göre dağılımına bakıldığında Anadolu lisesi öğrencileri %49,3, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ise %50,7 oranında dağılım gösterdiği görülmektedir. Cinsiyet dağılımında olduğu gibi okul türleri dağılımının birbirine bu kadar yakın olması örneklem evreni güçlü bir şekilde temsil ettiğini göstermektedir.

Tablo 3.4. Örneklem Grubunun Sınıf Düzeyine Göre Dağılım

	Kişi sayısı (n)	Yüzde (%)
Lise 1	23	11,4
Lise 2	62	30,8
Lise 3	63	31,3
Lise 4	53	26,4
Toplam	201	100,0

Örneklem grubunun sınıf düzeyine göre dağılımı Tablo 3.4.'te verilmiştir. Buna göre %31,3 ile lise 3 öğrencileri (11.sınıf) en yüksek dağılımı göstermektedir. Daha sonra dağılımın sırasıyla %30,8 ile lise 2 (10. sınıf) öğrencileri, %26,4 ile lise 4 (12. sınıf) ve %11,4 ile lise 1 (9. sınıf) öğrencileri olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5. Örneklem Grubunun İlçede İkamet Etme Süresine Göre Dağılımı

	Kişi sayısı (n)	Yüzde (%)
Doğduğumdan beri	154	76,6
5 yıldan çok	12	6,0
3-5 yıl	35	17,4
Toplam	201	100,0

Tablo 3.5.'e göre örneklem grubunun Şemdinli ilçesinde ikamet etme sürelerine bakıldığında %76,6 oranında doğduğundan beri Şemdinli'de ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. %6 oranında ise 5 yıldan çok kaldığını, %17,4 oranında 3-5 yıl arası ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Tahminimize göre 3-5 yıl arası ikamet ettiğini belirten öğrencilerin bir kısmı memurluk, askerlik vb sebeplerden kaynaklı

ilçede yaşayan grubun çocuklarıdır. Çünkü Şemdinli ilçesi memurluk ve askeri sebeplerden dolayı göç almaktadır.

Tablo 3.6. Örneklem Grubunun Aileleriyle Beraber Kaldıkları Yerlere Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Köy	118	58,7
Belde	2	1,0
Mezra	26	12,9
İlçe Merkezi	55	27,4
Toplam	201	100,0

Tablo 3.6.'da Örneklem grubunun aileleriyle beraber yaşadıkları yerlere göre dağılımını incelediğimizde %58,7 ile büyük çoğunluğu köyde yaşayan öğrenciler oluşturmaktadır. Daha sonra ilçe merkezinde yaşayan öğrenciler %27,4 ile ikinci sırada yer almaktadır. Geriye kalan kısım ise ilçe merkezine yakın mesafede olan mezra ve beldelerde yaşayan öğrenciler oluşturmaktadır.

Köyde yaşayan öğrencilerin oranının fazla olmasının sebebi ilçedeki bütün liselerin aynı alanda kampüs şeklinde olması ve köylerden bu okula taşınmalı eğitimin olmasıdır. Ayrıca taşınması olmayan köylerde yaşayan öğrenciler için de kız ve erkek yurtlarının da mevcut olmasıdır.

Tablo 3.7. Örneklem Grubunun Aile Eğitim Durumu

	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Anne veya babadan biri üniversite mezunu	18	9,0
Anne veya babadan biri lise mezunu	30	14,9
Anne veya babadan biri ortaokul mezunu	44	21,9
Anne veya babadan biri okuryazar	43	21,4
Her ikisi de okuryazar değil	53	26,4
Anne veya babadan biri okuryazar değil	13	6,5
Toplam	201	100,0

Örneklem grubunun yaşadıkları ailenin eğitim durumunu Tablo 3.7.'de incelediğimizde farklı düzeylerde bir dağılım olduğunu görmekteyiz. %26,4 ile anne ve babanın okuryazar olmadığı seçeneği dikkat çekmektedir. Anne veya babadan biri lise mezunu olan %21,9, anne veya babadan biri okuryazar olan %21,4, anne veya babadan biri lise mezunu olan 14,9, anne veya babadan biri üniversite mezunu olan %9, anne veya babadan biri okuryazar değil seçeneğini işaretleyenler ise %6,5

oranında dağılım göstermektedir. Daha önce ilçe nüfusun verilerine göre de okuma yazma bilmeyen kişilerin oranın %9,9 olduğunu belirtmiştik.

Ülkemizde bu oran son yıllarda bir hayli düşmüşken Şemdinli ilçesinde yüksek olmasının sebebi tahminimizce ilçede yaşanan terör olayları ve özellikle kız çocukların okula gönderilmemesidir. Araştırma alanında 2022 itibariyle 54 tane ilk ve ortaokul, 5 tane de lise bulunmaktadır.

Tablo 3.8.Örneklem Grubunun Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir seviyesi	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Yüksek	43	21,4
Orta	114	56,7
Düşük	44	21,9
Toplam	201	100,0

Tablo 3.8.'de örneklem grubunun gelir seviyesini tanımlama oranlarına baktığımızda, orta tabaka %56,7 yüksek tabaka dediğimiz zengin grup %21,4,düşük tabaka olan fakir kesim ise %21,9'dur. Genel olarak gelir durumunu incelediğimizde tablo normal bir dağılım göstermektedir.

Tablo 3.9. Örneklem Grubunun Aile Tiplerine Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Annem, babam ve kardeşlerimle beraber	164	81,6
Anne-babam ve aile büyüklerimizle beraber	37	18,4
Toplam	201	100,0

Örneklem grubunun aile tiplerine göre dağılımı Tablo 3.9.'da verilmiştir. Buna göre anne baba ve kardeşlerimle seçeneğini işaretleyen yani çekirdek aile %81,6, anne- baba ve aile büyükleriyle yaşayan yani geniş aile seçeneğini işaretleyen %18,4 tür. Tek başıma yaşıyorum seçeneğini işaretleyen öğrenci olmadığı için bu seçenek değerlendirmeye alınmamıştır.

4.1.2.Ölçek maddelerinin ortalamaları

Arslan'ın geliştirmiş olduğu popüler dindarlık ölçeği maddeleri 14 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerimizi İmam Hatip Lisesi öğrencileri ve Anadolu Lisesi öğrencilerine uyguladığımızda her birine verilen cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 3.10.'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10. Popüler Dindarlık Ölçek Maddelerinin Ortalamaları

Maddeler	Min.	Max.	Aritmetik Ortalama	Standart sapma
M5: Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gereklidir.	1,0	5,0	3,84	0,98
M10: Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm.	1,0	5,00	4,14	0,98
M15: Ölünün devri, ıskatı (altı-üstü) mutlaka yapılmalıdır.	1,0	5,00	3,84	0,98
M16: Dindar bir insanın dünyada her işinin rast gideceğine inanıyorum.	1,0	5,00	3,45	1,24
M17: Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim.	1,0	5,00	2,64	1,21
M18: Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum.	1,0	5,00	3,97	0,94
M22: Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.	1,0	5,00	3,96	1,02
M23: Nazar değen kişiye kurşun dökerek veya tuz çevrilerek nazar yok edilebilir.	1,0	5,00	2,83	1,24
M30: Hızır uğrayan eve bereket yağar.	1,0	5,00	3,51	1,10
M31: Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir.	1,0	5,00	4,16	0,95
M32: Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.	1,0	5,00	3,06	1,21
M33: Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır.	1,0	5,00	3,44	1,18
M38: Allah'a inanırsan ve bir evliyanın türbesinde dua ve dilekte bulunursan dileklerin sonunda gerçekleşir.	1,0	5,00	3,50	1,08
M39: Ölünün canı için yemek vermek güzel bir gelenektir.	1,0	5,00	3,47	1,20
Popüler Dindarlık	1,0	5,00	3,56	1,09

Tablo 3.10.'daki verileri incelediğimizde aritmetik ortalaması en yüksek olan madde 4,16±0,95 değeri ile "Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir." Maddesi iken, en düşük değere sahip madde 2,64±1,21 değeri ile "Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim" maddesi olmuştur.

Maddelerin likert kodlaması 5'li likert ölçeği kodlamasına göre yapılmıştır. Kesinlikle katılıyorum maddesine 5puan, hiç katılmıyorum maddesine 1 puan verilmiştir. Ölçekteki yüksek puan anket maddelerine katılma derecesinin yüksekliğini, düşük puan ise katılma derecesinin düşüklüğünü göstermektedir.

Ölçek maddelerinden elde edilen toplam popüler dindarlık puanı 3,54±1,09

olup maddelerin çoğunlukla “katılıyorum” seçeneğinin işaretlediklerini göstermektedir. Bu durumda genel olarak öğrencilerin popüler dindarlık düzeylerinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.3.Bağımsız değişkenler ile popüler dindarlık ilişkisine ait bulgular

Araştırmamızda yüksek olarak ortaya çıkan popüler dindarlık düzeyi, bazı hipotezlerle çeşitli değişkenler açısından incelenecektir.

H1:Araştırmamızın birinci hipotezi, “Şemdinli Seyyid Abdullah Şemdinli Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyi yüksektir.” şeklindedir. Hipotezimize ait bulgular Tablo 3.11.’de verilmiştir.

Tablo 3.11. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Popüler Dindarlık Ölçek Maddelerinin Ortalamaları

Maddeler	N	Min.	Max.	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
M5	102	1,00	5,00	3,78	1,03
M10	102	1,00	5,00	4,16	1,05
M15	102	1,00	5,00	3,78	1,03
M16	102	1,00	5,00	3,61	1,25
M17	102	1,00	5,00	2,65	1,18
M18	102	1,00	5,00	3,93	1,00
M22	102	1,00	5,00	3,93	0,99
M23	102	1,00	5,00	2,64	1,29
M30	102	1,00	5,00	3,47	1,13
M31	102	1,00	5,00	4,17	0,97
M32	102	1,00	5,00	3,03	1,31
M33	102	1,00	5,00	3,57	1,21
M38	102	1,00	5,00	3,48	1,10
M39	102	1,00	5,00	3,49	1,24
Popüler Dindarlık	102	1,00	5,00	3,55	1,13

Tablo 3.11.’deki test sonuçlarına göre İmam Hatip öğrencilerinin popüler dindarlık ölçeği maddelerin puanı $3,55 \pm 1,13$ olup çoğunlukla katılıyorum seçeneğinin işaretlendiği görülmektedir. Bu durumda ilk hipotezimiz doğrulanmıştır.

Popüler dindarlık düzeyinin çeşitli değişkenlere bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine bakılacaktır. İmam Hatip lisesi öğrencilerinin “yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, Şemdinli’de yaşam süresi ve ailelerinin eğitim durumu” değişkenlere bakılmıştır. Bu değişkenler aşağıda verilmiştir.

Yaşa göre imam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir fark var mıdır? Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam

puanlarından imam hatip lisesi öğrencileri yaş değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarıyla incelenmiştir. Tablo 3.12.'de kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.12. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Yaş Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları

Yaş Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı	Shapiro-Wilk Kat Sayısı
14 Yaş	5		0,400*
15 Yaş	19		0,009
16 Yaş	25		0,211*
17 Yaş	31	0,200*	
18 Yaş	22		0,309*

*p>0,05

Tablo 3.12.'de yer alan kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayıları incelendiğinde, 14, 16, 17 ve 18 yaşındaki imam hatip öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım (p=0,400; p=0,211; p=0,200; p=0,309; p>0,05) göstermektedir. 15 yaşındaki imam hatip öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında ise anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. Veriler normal dağılım (p=0,009; p<0,05) göstermemektedir.

Normallik varsayımının sağlanmaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. “Yaşa göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3.13.'te sunulmuştur.

Tablo 3.13. Popüler Dindarlık Ölçeği Yaş Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları

Ölçüm	Değişken Alt Grupları	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p
Popüler dindarlık ölçeği	14 Yaş	5	42,3	4	1,272	0,866
	15 Yaş	19	49,37			
	16 Yaş	25	51,94			
	17 Yaş	31	55,48			
	18 Yaş	22	49,32			

Tablo 3.13.'te yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre yaş değişkeni alt grupları ve popüler dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur: $\chi^2=1,272$; p=0,866; p>0,05. Bulgulardan hareketle yaş değişkeni alt gruplarının popüler

dindarlık ölçümlerinin eş değeri olduğu yorumu yapılabilir.

İnsanoğlunun yaşayışı, çevresi, düşünceleri, kültür birikimi vb. zamanla değişmekte üzerine katkılar da yaparak gelişmektedir. Çocukken etrafımıza olan bakış açımız orta yaş veya yaşlılıkta tamamen değişebilmektedir. Hayret ve merak etme duygularımızın yerini zamanla alışlagelmiş duygulara bırakmaktadır. Dolayısıyla yaşların birbirine yakın olması bakış açısının ve düşüncelerin de birbirine yakın olma ihtimalini yükseltmektedir. Analiz sonuçları, yaşları 14-15-16-17-18 olan bireylerin popüler dindarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Cinsiyet ve popüler dindarlık ilişkisi

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından İmam Hatip Lisesi öğrencileri cinsiyet değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov kat sayısı ile incelenmiştir. Tablo 3.14.'te kolmogorov-smirnov kat sayısına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.14. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine İlişkin kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları

Cinsiyet Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı
Kız	52	0,012
Erkek	50	0,200*

* $p > 0,05$

Tablo 3.14.'te yer alan kolmogorov-smirnov kat sayıları incelendiğinde, kızlara ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p = 0,012$; $p < 0,05$) göstermemektedir. Erkekler için popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında ise anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p = 0,200$; $p > 0,05$) göstermektedir.

Normallik varsayımının karşılanmaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Mann-Whitney U testi kullanılmasına karar verilmiştir. “Cinsiyete göre İmam Hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında bir fark var mı?” sorusuna yanıt aranmış ve analize ilişkin bulgular Tablo 3.15.'te sunulmuştur.

Tablo 3.15. Popüler Dindarlık Ölçeği Cinsiyet Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları

Değişken Alt Grupları	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	U	p
Kız	50	52,21	2715,00	1263,00	0,804
Erkek	52	50,76	2538,00		

Tablo 3.15.'te yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre İmam Hatip öğrencisi olan kız ve erkeklerin popüler dindarlık kullanım puanları sıra ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. $U=1263,000$; $p=0,804$; $p>0,05$. Elde edilen bulgulara göre, İmam Hatip lisesi öğrencilerinin cinsiyet alt gruplarına göre popüler dindarlık puanlarının eş değer olduğu söylenebilir.

Yapılan bazı araştırmalarda kadınların dini yönelimlerinin erkeklerden daha yüksek olduğuna dair sonuçlar çıkmaktadır. Bunda kadın ve erkek yaşayışlarının birbirinden farklı olasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Günümüz yeni nesil çocukları hemen hemen aynı yaşayışlara sahiptir. Eskiden okulla, çalışma hayatı ile yani dış hayatla erkekler daha çok muhatap olurken günümüzde bu durum kadınlarda da bir hayli yükselmiştir. Ülkemizde kız ve erkek çocukları aynı sınıflarda eğitim görmesi, çalışma hayatına kadınların da dâhil olması, ayrıca gelişen teknolojiyle beraber her iki cinsiyetin bilgiye eşit derecede ulaşabilmesi yaşayışlarında düşünlerini de birbirine yaklaştırmıştır.

Sınıf düzeyi ve popüler dindarlık ilişkisi:

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından İmam Hatip Lisesi öğrencileri sınıf düzeyi değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov-shapiro-wilk kat sayılarıyla incelenmiştir. Tablo3.16.'da kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.16. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları

Sınıf Düzeyi Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı	Shapiro-Wilk Kat Sayısı
Lise 1	13		0,61*
Lise 2	38	0,200*	
Lise 3	25		0,543*
Lise 4	26		0,739*

* $p>0,05$

Tablo 3.16.'da yer alan kolmogorov-smirnovveshapiro-wilk kat sayıları incelendiğinde, sınıf düzeyi değişkeni alt gruplarına ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,61$; $p=0,200$; $p=0,543$; $p=0,739$; $p>0,05$) göstermektedir.

Dört alt gruplu değişken olan sınıf düzeyi değişkeni için normallik varsayımına ek olarak varyans homojenliği varsayımı da incelenmiştir. Varyans homojenliği varsayımı için ise Levene F testinden faydalanılmıştır. Levene F testi sonuçları Tablo 3.17.'de yer almaktadır.

Tablo 3.17. Sınıf Düzeyi Değişkeni ve Toplam Ölçek Puanları İçin Varyans Homojenliği İncelemesi

Değişken	Puan	Levene İstatistiği	sd1	sd2	p
Sınıf Düzeyi	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam	1,465	3	98	0,229*

* $p>0,05$

Tablo 3.17.'de yer alan sonuçlara göre sınıf düzeyi değişkeni alt gruplarında popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının varyanslarının benzer olduğu ortaya konmuştur ($p=0,229$; $p>0,05$). Diğer bir deyişle varyansların homojen olduğu söylenebilir.

Normallik ve varyans homojenliği varsayımlarının karşılanması sebebiyle analizde ANOVA testi kullanılmasına karar verilmiştir. “Sınıf düzeyine göre imam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna yanıt aranmış ve analize ilişkin bulgular Tablo 3.18.'de sunulmuştur.

Tablo 3.18. Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Ölçüm	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Popüler Dindarlık	Gruplar arası	201,874	3	67,291	0,923	0,432
	Gruplar içi	7140,999	98	72,867		
	Toplam	7342,873	101			

Tablo 3.18.'de verilen sonuçlara göre, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının sınıf düzeyi değişkeni alt kategorilerine göre anlamlı bir şekilde farklılık

göstermediği bulgulanmıştır. $F(3, 101) = 0,923$; $p > 0,05$. Bu sonuca göre sınıf düzeyi değişkeni alt gruplarında popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının eşdeğer olduğu söylenebilir olduğu söylenebilir.

Şemdinli’de yaşam süresi ve popüler dindarlık ilişkisi:

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından imam hatip lisesi öğrencileri Şemdinli’de yaşama süresi değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarıyla incelenmiştir. Tablo 3.19.’da kolmogorov-smirnovveshapiro-wilk kat sayısına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.19. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Şemdinli’de Yaşama Süresi Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları

Şemdinli’de Yaşama Süresi Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı	Shapiro-Wilk Kat Sayısı
Doğduğumdan beri	84	0,052*	
5 yıldan çok	5		0,616*
3-5 yıl	13		0,000

* $p > 0,05$

Tablo 3.19.’da yer alan kolmogorov-smirnovveshapiro-wilk kat sayıları incelendiğinde, doğduğundan beri Şemdinli’de yaşayan ve 5 yıldan uzun süredir Şemdinli’de yaşayan İmam hatip öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p = 0,052$; $p = 0,616$; $p > 0,05$) göstermektedir. 3-5 yıldır Şemdinli’de yaşayan öğrencilere ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında ise anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. Veriler normal ($p = 0,000$; $p < 0,05$) göstermemektedir. Normallik varsayımının karşılanmaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Kruskal-Wallis H testi kullanılmasına karar verilmiştir. “Şemdinli’de yaşama süresine göre imam hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında bir fark var mıdır?” sorusuna yanıt aranmış ve analize ilişkin bulgular Tablo 3.20.’de sunulmuştur.

Tablo 3.20. Popüler Dindarlık Ölçeği Şemdinli’de Yaşama Süresi Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları

Ölçüm	Değişken Alt Grupları	N	Sıra ortalaması	sd	Ki-kare	p
Popüler Dindarlık Ölçeği	Doğduğumdan beri	84	51,56	2	0,289	0,865
	5 yıldan çok	5	45,2			
	3-5 yıl	13	53,54			

Tablo 3.20.’de yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre Şemdinli’de yaşama süresi değişkeni alt grupları ve popüler dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur: $\chi^2 = 0,289$; $p=0,865$; $p>0,05$. Elde edilen bulgulardan hareketle Şemdinli’de yaşama süresi değişkeni alt gruplarının popüler dindarlık ölçümlerinin eş değer olduğu yorumu yapılabilir.

Aile eğitim durumu ve popüler dindarlık ilişkisi:

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından imam hatip lisesi öğrencileri aile eğitim durumu değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarıyla incelenmiştir. Tablo3.21.’de kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.21. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Aile Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları

Aile Eğitim Durumu Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı	Shapiro-Wilk Kat Sayısı
Anne veya babadan biri üniversite mezunu	16		0,003
Anne veya babadan biri lise mezunu	21		0,354*
Anne veya babadan biri ortaokul mezunu	39	0,200*	
Anne veya babadan biri okuryazar	21		0,072*
Her ikisi de okuryazar değil	5		0,587*

* $p>0,05$

Tablo 3.21.’de yer alan kolmogorov-smirnovveshapiro-wilk kat sayıları incelendiğinde, “Anne veya babadan biri lise mezunu”, “Anne veya babadan biri ortaokul mezunu”, “Anne veya babadan biri okuryazar” ve “Her ikisi de okuryazar değil” alt gruplarına ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,354$; $p=0,200$; $p=0,072$; $p=0,587$; $p>0,05$) göstermektedir.

“Anne veya babadan biri üniversite mezunu” alt grubuna ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında ise anlamlı bir fark olduğu

söylenbilir. Veriler normal dağılım ($p=0,003$; $p<0,05$) göstermemektedir.

Normallik varsayımının karşılanmaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Kruskal-Wallis H testi kullanılmasına karar verilmiştir. “Aile eğitim durumuna göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi arasında bir fark var mıdır?” sorusuna yanıt aranmış ve analize ilişkin bulgular Tablo 3.22.’de sunulmuştur.

Tablo 3.22. Popüler Dindarlık Ölçeği Aile Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Bulguları

Ölçüm	Değişken Alt Grupları	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki-Kare	p
Popüler Dindarlık Ölçeği	Anne veya babadan biri üniversite mezunu	16	61,63	4	3,991	0,407
	Anne veya babadan biri lise mezunu	21	54,62			
	Anne veya babadan biri ortaokul mezunu	39	46,69			
	Anne veya babadan biri okuryazar	21	52,45			
	Her ikisi de okuryazar değil	5	39,50			

Tablo 3.22.’de yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre aile eğitim durumu değişkeni alt grupları ve popüler dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur: $\chi^2=3,991$; $p=0,407$; $p>0,05$. Aile eğitim durumu alt gruplarının popüler dindarlık ölçümlerinin eş değer olduğu yorumu yapılabilir.

Cinsiyet ve popüler dindarlık ilişkisi:

H2: İkinci hipotezimiz “Kız öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri erkek öğrencilere oranla daha yüksektir.” şeklindedir. Hipotezimizin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 3.22. ve Tablo 3.23.’te verilmiştir.

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından cinsiyet değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov kat sayısı ile incelenmiştir. Tablo 3.23.’te kolmogorov-smirnov kat sayısına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.23. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları

Cinsiyet Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı
Kız	99	0,009
Erkek	102	0,046

Tablo 3.23.'te yer alan kolmogorov-smirnov kat sayıları incelendiğinde, kızlara ve erkeklere ait popüler dindarlık ölçeği puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,009$; $p=0,046$; $p<0,05$) göstermemektedir.

Normallik varsayımının karşılanmaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Mann-Whitney U testinin kullanılmasına karar verilmiştir. “Kız öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri erkek öğrencilere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” araştırma sorusuna yönelik olarak sınanan “Kız öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri erkek öğrencilere oranla anlamlı olarak daha yüksektir” hipotezine ilişkin bulgular Tablo3.24.'te sunulmuştur.

Tablo 3.24. Popüler Dindarlık Ölçeği Cinsiyet Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları

Değişken Alt Grupları	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	U	p
Kız	99	96,47	9551	4601,000	0,277
Erkek	102	105,39	10750		

Tablo 3.24.'te yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre kız ve erkeklerin popüler dindarlık puanları sıra ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. $U=4601,000$; $p=0,277$; $p>0,05$. Diğer bir deyişle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durumda araştırma sorusu doğrultusunda kurulan “Kız öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri erkek öğrencilere oranla anlamlı olarak daha yüksektir” hipotezi reddedilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, erkeklerin sıra ortalamalarının kızlardan daha yüksek olduğu fakat bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Popüler dindarlık puanlarının istatistiksel olarak eş değer olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda kadınların popüler dindarlık düzeyleri erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. Burada eş değer çıkmasının sebebi tahminimizce kızların okullaşma oranlarının artması, bilgi kaynaklarına eşit bir şekilde ulaşma imkânlarının artması ve yaşam şekillerinin

gittikçe birbirine benzemesi gibi sebeplerdir. Birkaç yıl öncesinde Şemdinli’de evinden zar zor çıkabilen kız çocukları son yıllarda gelişen imkânlarla beraber erkeklerin olduğu hemen her alanda kolaylıkla görülebilmektedir.

Okul türü ve popüler dindarlık ilişkisi:

H3: Üçüncü hipotezimiz, İmam Hatip Lisesi öğrencileri ile diğer liselerde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır” şeklindedir. Hipotezimizin testi için analiz sonuçları Tablo3.25. ve Tablo 3.26.’da verilmiştir.

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından lise türü değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov kat sayısı ile incelenmiştir. Tablo3.25.’te kolmogorov-smirnov kat sayısına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.25. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Lise Türü Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları

Lise Türü Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı
İmam Hatip Lisesi	102	0,019
Anadolu Lisesi	99	0,077*

* $p>0,05$

Tablo 3.25.’te yer alan kolmogorov-smirnov kat sayıları incelendiğinde, İmam Hatip Lisesi öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği toplam puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,019$; $p<0,05$) göstermemektedir. Anadolu Lisesi öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği toplam puanları dağılımı ve normal dağılım arasında ise anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,077$; $p>0,05$) göstermektedir.

Normallik varsayımının lise türü değişkeni Anadolu Lisesi alt grubunda karşılanmaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Mann-Whitney U testi kullanılmasına karar verilmiştir. “İmam Hatip lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyleri ile diğer liselerde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” sorusuna yönelik olarak yazılan “İmam Hatip öğrencileri ile diğer liselerde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır” hipotezine ilişkin bulgular Tablo

3.26.'da sunulmuştur.

Tablo 3.26. Popüler Dindarlık Ölçeği Lise Türü Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları

Değişken Grupları	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	U	p
İmam Hatip Lisesi	102	101,90	10393,50	4957,500	0,824
Anadolu Lisesi	99	100,08	100,08		

Tablo 3.26.'da yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre imam hatip lisesi öğrencilerinin ve Anadolu lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyleri sıra ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. $U=4957,500$; $p=0,824$; $p>0,05$. Diğer bir deyişle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durumda araştırma sorusuna yönelik olarak kurulan H_3 hipotezinin reddedildiği söylenebilir. Elde edilen bulgulara göre; İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sıra ortalamalarının, Anadolu lisesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu fakat istatistiksel olarak bu farkın anlamlı olmadığı söylenebilir. Ek olarak İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ve Anadolu lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinin istatistiksel olarak eş değer olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin yaşadıkları bölge ve popüler dindarlık ilişkisi:

H4: Dördüncü hipotezimiz, “İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyinde yaşadıkları bölgeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.” şeklindedir. Hipotezimizin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 3.27., Tablo 3.28. ve Tablo 3.29.'da verilmiştir.

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından yaşanan bölge değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarıyla incelenmiştir. Tablo 3.27.'de kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.27. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Yaşanan Bölge Değişkenine İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları

Yaşanan Bölge Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı	Shapiro-Wilk Kat Sayısı
Köy	49	0,061*	
Mezra	18		0,858*
İlçe Merkezi	35	0,059*	

* $p>0,05$

Tablo 3.27.'de yer alan kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayıları

incelendiğinde, farklı bölgelerde yaşayan İmam Hatip Lisesi öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği toplam puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,061$; $p=0,858$; $p=0,059$; $p>0,05$) göstermektedir.

Üç alt gruplu değişken olan yaşanan bölge değişkeni için normallik varsayımına ek olarak varyans homojenliği varsayımı da incelenmiştir. Varyans homojenliği varsayımı için ise Levene F testinden faydalanılmıştır. Levene F testi sonuçları Tablo 3.28.'de yer almaktadır.

Tablo 3.28.Yaşanan Bölge Değişkeni ve Toplam Ölçek Puanları İçin Varyans Homojenliği İncelemesi

Değişken	Puan	Levene İstatistiği	sd1	sd2	p
Yaşanan Bölge	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam	0,113	2	99	0,893*

* $p>0,05$

Tablo 3.28.'de yer alan sonuçlara göre yaşanan bölge değişkeni alt gruplarında popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının varyanslarının benzer olduğu ortaya konulmuştur ($p=0,893$; $p>0,05$). Diğer bir deyişle varyansların homojen olduğu söylenebilir.

Normallik ve varyans homojenliği varsayımlarının karşılanması sebebiyle analizde ANOVA testi kullanılmasına karar verilmiştir. “İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyinde yaşadıkları bölgeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3.29.'da sunulmuştur.

Tablo 3.29. Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Yaşanan Bölge Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Ölçüm	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Popüler Dindarlık	Gruplar arası	58,487	2	29,243	0,397	0,673
	Gruplar içi	7284,386	99	73,580		
	Toplam	7342,873	101			

Tablo 3.29.'da verilen sonuçlara göre, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının yaşanan bölge değişkeni alt kategorilerine göre anlamlı şekilde farklılık göstermediği bulgulanmıştır. $F(2, 99) = 0,673$; $p>0,05$. Bu sonuca göre yaşanan bölge değişkeni alt gruplarında popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının eşdeğer olduğu söylenebilir.

Aile tipi ve popüler dindarlık ilişkisi:

H5: Beşinci hipotezimiz, “Öğrencilerin aile tipleri popüler dindarlık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir farklılığa sebep olmaktadır.” şeklindedir. Hipotezin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo3.30. ve Tablo3.31.’de verilmiştir.

Normallik varsayımı, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından aile tipleri değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov kat sayısı ile incelenmiştir. Tablo 3.30.’da kolmogorov-smirnov kat sayısına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.30. Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam Puanlarının Aile Tipi Değişkenine İlişkin kolmogorov-Smirnov Testi Bulguları

Aile Tipi Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı
Çekirdek Aile	164	0,015
Geniş Aile	37	0,038

Tablo 3.30.’da yer alan kolmogorov-smirnov kat sayıları incelendiğinde, çekirdek aileye sahip öğrencilere ve geniş aileye sahip öğrencilere ait popüler dindarlık ölçeği toplam puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,015$; $p=0,038$; $p<0,05$) göstermemektedir.

Normallik varsayımının karşılanamaması sebebiyle analizde parametrik olmayan Mann-Whitney U testinin kullanılmasına karar verilmiştir. “Aile tipleri ile öğrencilerin popüler dindarlık düzeyi arasında bir farklılık var mıdır?” sorusuna yönelik olarak sınıanan “Öğrencilerin aile tipleri popüler dindarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sebep olmaktadır” hipotezine ilişkin bulgular Tablo3. 31.’de sunulmuştur.

Tablo 3.31. Popüler Dindarlık Ölçeği Aile Tipi Değişkenine İlişkin Mann-Whitney U Testi Bulguları

Değişken Grupları	N	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	U	p
Çekirdek Aile	164	99,36	16295,00	2765,000	0,399
Geniş Aile	37	108,27	108,27		

Tablo 3.31.’de yer alan karşılaştırma sonuçlarına göre çekirdek aileye sahip olan öğrencilerin ve geniş aileye sahip olan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri sıra ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. $U=2765,000$;

$p=0,399$; $p>0,05$. Diğer bir deyişle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durumda araştırma sorusuna yönelik olarak kurulan H_5 hipotezinin de reddedildiği söylenebilir. Elde edilen bulgular incelendiğinde; geniş aileye sahip olan öğrencilerin popüler dindarlık sıra ortalamalarının daha yüksek olduğu fakat bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Çekirdek aileye sahip olan öğrencilerin ve geniş aileye sahip olan öğrencilerin popüler dindarlık düzeylerinin istatistiksel olarak eş değer olduğu söylenebilir. Geniş aile dediğimiz dede, nine, amca ve eşlerinin de dahil olduğu kalabalık aile tipi son yıllarda iyice azalmıştır. Şemdinli’de de bunun azaldığını görmekteyiz. Geniş ailelerde çocuk kendinden en az iki kuşak öncesi olan bireylerle beraber yaşıyordu. Dolayısıyla onların yaşayışlarından veya fikirlerinden bihaber değillerdi ve durum onların yaşamlarına etki ediyordu. Fakat günümüzde çekirdek aile tipinin daha sık görülmesi bu etkiyi son derecede azatlığını görmekteyiz

Gelir seviyesi ve popüler dindarlık ilişkisi:

H6: Altıncı hipotezimiz, “İmam Hatip öğrencilerinin gelir seviyeleri popüler dindarlık düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.” şeklindedir. Hipotezin testi için yapılan analiz sonuçları Tablo 3.32., Tablo 3.33. ve Tablo 3.34.’te verilmiştir.

Normallik varsayımı, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarından gelir seviyeleri değişkeni alt gruplarına göre elde edilen kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayısıyla incelenmiştir. Tablo 3.32.’de kolmogorov-smirnov ve shapiro-wilk kat sayılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.32. Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Gelir Seviyesi Değişkeni Alt Gruplarına İlişkin Kolmogorov-Smirnov Ve Shapiro-Wilk Testi Bulguları

Gelir Değişkeni Alt Grupları	N	Kolmogorov-Smirnov Kat Sayısı	Shapiro-Wilk Kat Sayısı
Üst Tabaka	29		0,073*
Orta Tabaka	62	0,200*	
Alt Tabaka	11		0,395*

* $p>0,05$

Tablo 3.32.’de yer alan kolmogorov-smirnovves Shapiro-wilk kat sayıları incelendiğinde, farklı gelir seviyelerindeki İmam Hatip Lisesi öğrencilerine ait popüler dindarlık ölçeği toplam puanları dağılımı ve normal dağılım arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Veriler normal dağılım ($p=0,073$; $p=0,200$; $p=0,395$;

$p>0,05$) göstermektedir.

Üç alt gruplu değişken olan gelir seviyesi değişkeni için normallik varsayımına ek olarak varyans homojenliği varsayımı da incelenmiştir. Varyans homojenliği varsayımı için ise Levene F testinden faydalanılmıştır. Levene F testi sonuçları Tablo 3.33.'te yer almaktadır.

Tablo 3.33. Gelir Seviyesi Değişkeni ve Toplam Ölçek Puanları İçin Varyans Homojenliği İncelemesi

Değişken	Puan	Levene İstatistiği	sd1	sd2	p
Gelir Seviyeleri	Popüler Dindarlık Ölçeği Toplam	2,097	2	99	0,128*

* $p>0,05$

Tablo 3.33.'te yer alan sonuçlara göre gelir seviyesi değişkeni alt gruplarında popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının varyanslarının benzer olduğu ortaya konmuştur ($p=0,128$; $p>0,05$). Diğer bir deyişle varyansların homojen olduğu söylenebilir.

Normallik ve varyans homojenliği varsayımlarının karşılanması sebebiyle analizde ANOVA testi kullanılmasına karar verilmiştir. “İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık gelir seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna yönelik olarak sınıanan “İmam Hatip öğrencilerinin gelir seviyeleri popüler dindarlık düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermemektedir” hipotezine ilişkin bulgular Tablo 3.34.'te sunulmuştur.

Tablo 3.34. Popüler Dindarlık Ölçeği Puanlarının Gelir Seviyesi Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Ölçüm	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Popüler Dindarlık	Gruplar arası	5,827	2	2,914	0,039	0,961
	Gruplar içi	7337,045	99	74,112		
	Toplam	7342,873	101			

Tablo 3.34.'te verilen sonuçlara göre, popüler dindarlık ölçeği toplam puanlarının gelir seviyeleri değişkeni alt kategorilerine göre anlamlı şekilde farklılık göstermediği bulgulanmıştır. $F(2, 99) = 0,039$; $p>0,05$. Diğer bir deyişle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma sorusuna yönelik olarak kurulan “İmam Hatip öğrencilerinin gelir seviyeleri popüler dindarlık düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermemektedir” hipotezi de kabul edilmiştir. Elde edilen

bulgulara göre gelir düzeyi değişkeni alt gruplarında popöler dindarlık ölçeği toplam puanlarının eşdeğer olduğu söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇ

Ankete katılan İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyi yüksektir. Bu durumda “Seyyid Abdullah Şemdinli Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyi yüksektir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu hipotez için aynı zamanda İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin kendi arasında yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, Şemdinli’de yaşama süresi, ailenin eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı bir fark olup olmadığı da incelenmiştir. Yaş değişkenine göre analiz sonuçlarına baktığımızda İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinde anlamlı bir sonuç olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinin kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış ve test sonuçlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf düzeyi değişkenine göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinin kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış ve test sonuçlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Şemdinli’de yaşama süresi değişkenine göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinin kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış ve test sonuçlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Burada öğrencilerin genelde uzun süredir Şemdinli’de yaşıyor olması, benzer aile ve kültür durumlarında yetişmeleri de etkili olmuştur tahmininde bulunabiliriz. Ailenin eğitim durumu değişkenine göre İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeylerinin kendi aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış ve test sonuçlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet, bireyin davranışını, duygusal durumunu, karar verme süreçlerini, kısaca kişiliğini etkileyen bir değişkendir. Kız öğrencilerin popüler dindarlık düzeylerinin erkek öğrencilere oranla daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Daha sonra bu sonuçların istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine

bakılmış ve anlamlı bir farklılık ifade etmediği değerlerin eşdeğer olduğu sonucuna varılmıştır.

İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin popüler dindarlık düzeyleri ile diğer liselerde okuyan öğrencilerin popüler dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. İlk açıldığında asıl amacı din adamı yetiştirmek olmak ve bundan dolayı açıldığı yıllarda ağırlıklı olarak din derslerinin verildiği İmam Hatip Liselerinde, günümüzde ağırlıklı olarak temel fen ve sosyal bilimler dersleri ağırlıkta verilmektedir. Dini bilgiler dersleri de kitabi dediğimiz resmi şekilde halk dindarlığından uzakta kalacak şekilde verilmektedir. Tıpkı diğer liselerde olduğu gibi eğitimin, teknoloji ve bilimsel çalışmalarla buluştuğu, doğru bilgiye erişimin kolayca sağlanmasına olanak verildiği İmam Hatip Liselerinde diğer liselerde verilen eğitimden farklı veya aykırı yaklaşımlarda olacak şekilde bir eğitim verilmemektedir.

İmam Hatip Öğrencilerinin Yaşadıkları bölgeye (köy, mezra, ilçe) göre popüler dindarlık düzeylerinde anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Öğrencilerin yaşadıkları aile tipleri yani çekirdek veya geniş aile olması popüler dindarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sebep olmamaktadır.

Şemdinli ilçesi, insanlar arası etkileşimin yoğun olduğu, aileler arası bağların kopmadığı, düğün, taziye gibi merasimlerin beraber yapıldığı küçük bir ilçedir. Etkileşimin fazla olması bakış açılarının ve fikirlerin de benzer olmasını etkilemektedir. İlçe merkezinde yaşayan bireylerin köyde veya mevrada yaşayan bireylerle pek farklı bir yaşamlarının olmadığını söyleyebiliriz. Bazı hipotezlerimizin doğrulanmamasının birtakım sebeplerinin etkileşimin fazla olmasıdır diyebiliriz.

İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin gelir seviyeleri popüler dindarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu hipotezimizin doğrulanmasında tahminimizce Şemdinli'nin ekonomik yapısı etkili olmuştur. Şemdinli insanlar arası ekonomik farklılıkların pek yüksek olmadığı daha çok orta gelirli ailelerin yaşadığı bir bölgedir. Küçük olması ve nüfusun çok fazla olmaması, ailelerin yardımlaşmasını birbirini gözetmesini arttırmaktadır.

Sosyoekonomik yapının benzer olması yaşayışların ve dini değerlere yaklaşımların da benzer olmasını etkilemiştir.

Popüler dindarlık düzeyi yüksek olan yerlerde bu değerin yaş, cinsiyet, okul, yaşadıkları bölge veya aile tipi gibi değişkenlere bağlı olarak değişmediği, değerlerin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ifade etmediği sonucuna varmaktayız.

İmam Hatip Liselerinde popüler dindarlık düzeyini geniş kapsamlı bir araştırma gerektirmektedir. Çünkü popüler dindarlık düzeyinin yüksek olmasına etki eden faktörlerin neler olduğu bölgeden bölgeye göre değişebilmektedir. Ülkemizde popüler dindarlık alanında yapılan çalışmalar olmakla birlikte halen sayıca az kalmaktadır. Özellikle İmam Hatip Liselerinde popüler dindarlık düzeyi üzerinde ilk defa çalışılmıştır. Şemdinli bölgesi İmam Hatip Lisesi üzerinde yaptığımız bu çalışmada, Şemdinli'nin kapalı bir bölge konumunda olmasında sosyolojik gelişmelere daha kapalı bir durumdadır. Çalışmamızın daha geniş kapsamlı bir hali sosyolojik gelişmelere daha açık bölgelerde yapılabilir. Ayrıca yaptığımız bu çalışmada elde ettiğimiz verilerin altında yatan nedenler geniş kapsamlı olarak incelebilir.

KAYNAKLAR

- Altun, Veysel Karani, "Din Eğitimi Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme: İnönü Üniversitesi Örneği", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Malatya 2020, C.9, S. 1, s. 115-131.
- Arslan, Mustafa, "Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: Yeni Çağ İnanışları Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.4, S.5, s. 9-15.
- Arslan, Mustafa, "Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 3, S.1, s. 97-116.
- Arslan, Mustafa, "Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.6, S.15, s.9-34.
- Arslan, Mustafa, *Türk Popüler Dindarlığı: Çorum Örneği*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2004
- Ataizi, Murat, "Araştırma Sorununun Belirlenmesi", Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Açıköğretim Fakültesi Yayını no:1619, Eskişehir 2018, s.30-51
- Aydın, Mehmet Zeki, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri(Tarihi Gelişim)", *Eğitime Bakış Dergisi*, S.35, 2015, s. 68-73.
- Aydınalp, Halil, *Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2021.
- Ayhan, Halis, "İmam-Hatip Lisesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C.22, s.191-194
- Bayram, Metin, "Türk Kültüründe Topa Dara", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2019, s. 15-21.
- Çakır, Hamza Medrese Öğrencilerinin Popüler Dindarlık Düzeyleri: Tillo Örneği (Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 2020.
- Çelik, Celalettin, "Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, S.1, s.213-329.
- Demirlek, Beyza, *Türkiye'de Popüler Dindarlık ve Medya İlişkisi*(Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, 2016; s.10.
- Erenler, Ömer, *Popüler Dini İnanışlar ve Din Görevlilerinin Rolü*(Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, 2017.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2014.
- Güneş, Abdurrahman, "Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, S.1, s.153.
- Güvercin, Deniz, "Terörizmin, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Etkilerini İncelemeye Yönelik Uygulamalı Çalışma: Türkiye Örneği", *Journal of Yasar University*, 2018, C. 13, S.51, s. 281-292.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 1982.
- Karayel, Fatih, *Mevlit İle İlgili İnanç ve Tutumlar* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, 2014.
- Kaplan, Yaşar, *Tarihte Hakkâri, Şemdinan, Bahdınan ve Nehri*, Uluslararası Seyyid Taha-i Hakkâri Sempozyumu, İstanbul, Hakkari Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Merve v.d. "İmam Hatip Liseleri Üzerine Kapsamlı Bir literatür Taraması", *Journal Of Education In Muslim Societies And Communities*, C.4, S.1, s. 79-113.

- Kirman, Mehmet A, *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana 2016.
- Kurt, Yılmaz (Ed.), “Hakkâri Yıllığı’98”, Hakkâri Valiliği, Ankara 1998.
- Özdamar, Kazım, “Hipotez”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ali Atıf Bir (Ed.) Açıköğretim Fakültesi Yayını no: 601, Eskişehir, 2022.
- Özkan, Ali Rafet, “Din-Mitoloji İlişkisi”, *Ekev Akademi Makalesi*, S. 11, s. 9-20.
- Soyak, Ercan, *Popüler Dindarlık Düzeyinin Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi: Battalgazi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, Malatya 2013.
- Şafak, Ali, "Hakkârî ve Civarında Halkın Dini ve Ahlâki Yaşayışının Günlük Hayatta Tezahürü Üzerinde Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S. 2, Haziran 1977.
- Thomas, Helen, “Kültür/ Doğa”, Chris Jenks (Ed.), *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, Atıf Yayınları, Ankara 2014.
- Tokat, Latif, “Dinin Sembolik Dili” *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C.6, S. 1, 2009, s.75-98.
- Top, Mehmet, Hakkâri’nin Osmanlı Dönemi Kültürel Mirası ve Şemdinli (Nehri) Halit Yalçın (Ed.), *Uluslararası Seyyid Taha-i Hakkâri Sempozyumu (Mayıs 2013)*, Hakkâri Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Uysal, Veysel, “Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul 1996.
- Yapıcı, “Asım, Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi Kadın Özel Sayısı*, 2016, s.131-161.
- Yapıcı, Asım, “Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, 2006, s. 65-70.
- Yılmaz, Murat, “Şemdinli İlçesinin Cumhuriyet Dönemindeki Nüfus Gelişimi ve Günümüzde İlçe Nüfusunun Demografik Yapısı ile Eğitim Durumu”, *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları*, Eski Babil Yayınları, İstanbul 2019.

Elektronik yayınlar

- DOGM, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, “Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi”, Erişim: 5 Ocak 2022.
<https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-imam-hatip-liseleri-ve-imam-hatip-ortaokullari-vizyon-belgesi/icerik/526>
- Karakaş, Sirel, Psikoloji Sözlüğü, Erişim: 18 Haziran 2021.
https://www.psikolojisozlugu.com/searchapi1?search_api_views_fulltext=bili%C5%9Fsel&debug=false
- TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim: 03 Temmuz 2022.
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>
- Yıldız, Mustafa (Ed.), 21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem,
https://dogm.meb.gov.tr/pdf/Yeni_Donem_Kitapcik.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Şemdinli Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün 2022 yılı Brifingi(Şemdinli İlçe Tarım Müdürlüğünden alınmıştır).

EKLER

EK-1 Anket Formu Örneği

Elinizde bulunan anket formu, öğrencilerin popüler dindarlık düzeylerinin din sosyolojisi açısından incelenmesini amaçlayan bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Anketteki sorularla ayrı ayrı sizlerin değil genel anlamda öğrencilerini düşündüğünü araştırıyoruz. Bu sebeple sizin kimliğinizi belirleyecek sorularımız olmayacaktır. Vereceğiniz gerçek ve samimi cevaplar araştırmamızın doğruluğu açısından önemlidir. Hiçbir sorunun doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. İçinizden gelerek verdiğiniz her cevap bizce doğrudur. Bu nedenle her maddeyi dikkatli okumanızı ve size en uygun ya da en yakın cevabı işaretlemenizi talep ediyoruz. Anketin doldurulması konusunda göstereceğiniz ilgi, yardım ve işbirliğine şimdiden teşekkür ederim.

Kevser SEVMİŞ

I.Bölüm

1. Cinsiyetiniz:

1 () Erkek 2 () Kız

2. Yaşınız:

() 14

() 15

() 16

() 17

() 18

Sınıf düzeyiniz:

() Lise 1

() Lise 2

() Lise 3

() Lise 4

3. Lise türünüz:

() Anadolu Lisesi

() Anadolu İmam Hatip
Lisesi

4. Kaç yıldır Şemdinli'de oturuyorsunuz?

() Doğduğumdan beri

() 5 yıldan çok

() 3-5 yıl

() 1-2 yıl

5. Ailenizle beraber kaldığınız yeri nasıl tanımlarsınız?

() Köy

() Belde

() Mezra

() İlçe merkezi

6. Evinizde kimlerle beraber oturuyorsunuz?

() Annem, babam ve
kardeşlerimle beraber

() Anne-babam ve aile
büyüklerimizle beraber

- () Akrabalarım ile beraber
() Tek başıma

7. Size göre aileniz, yaşam tarzınız, geliriniz, evinizdeki eşyalar bakımından aşağıdaki tabakalardan hangisine girmektedir?

- () Üst tabakaya gireriz.(Zengin)
() Orta tabakanın üstündeyiz.
() Orta tabakadayız.
() Orta tabakanın altındayız.
() Alt tabakaya gireriz.(Fakir)

8. Ailenizin eğitim durumu nedir?

- () Anne veya babadan biri üniversite mezunu
() Anne veya babadan biri lise mezunu
() Anne veya babadan biri ortaokul mezunu
() Anne veya babadan biri okuryazar
() Her ikisi de okur-yazar değil.

II.Bölüm

Bu bölümde sizden her bir cümledeki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen her cümlemin altındaki size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

1. Ölümünden sonra hayat vardır.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

2. Bilim geliştikçe dinin önemi azalır.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

3. Allah gerçekten mevcuttur.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

4. İslam dini insanın hayatına bir gaye ve anlam kazandırır.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

5. **Ölünün ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gerekir.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

6. **Ölünün ardından kurban kesilirse ruhu huzurlu olur.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

7. **Mezarlığa zemzem suyu dökülürse ölünün azabı hafifler.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

8. **Ölülerin hayrı için perşembe günü hayır yapmak veya yemek dağıtmak lazımdır.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

9. **Vücudunda alerji ve hastalık olanlar Meydan Mahallesi'nde bulunan şifalı su ile yıkayıp suyu içerlerse vücudu şifa bulur.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

10. **Kandil gecelerini diğer günlerden biraz farklı olarak dini ağırlıklı geçiririm.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

11. **Muharrem ayında aşure pişirilmelidir.**

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

12. Cuma günleri herhangi bir şey dikmek günahdır.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

13. Dışarıya sıcak su dökmek iyi değildir.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

14. Dini inançla dolu bir hayat insanın gerçek hayat tarzıdır.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

15. Ölünün devri, ıskatı (altı-üstü) mutlaka yapılmalıdır.(ıskat: ölünün günahlarının kefareti için yakınları tarafından fakirlere dağıtılan bir miktar para.)

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

16. Dindar bir insanın dünyada her işinin rast gideceğine inanıyorum.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

17. Örf, adet ve geleneksel uygulamalara karşı olan bir fikre sahibim.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

18. Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanıyorum.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

19. Zemzem suyunun şifa verdiğiğine inanıyorum.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

20. İçki içmek günahtır.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

21. Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

22. Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

23. Nazar değdiren kişinin kıyafetinden bir parça alınıp yakılarak nazar yok edilebilir.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

24. Yeni doğan bebeğin kulağının arkasına kömür karası sürülürse nazar değmez.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

25. Çocuğun göbek bağı cami avlusuna gömülürse çocuk dine bağlı olur.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

26. Çıtlık (Tavg) ağacından bir parçayı kişi yanında taşır veya eve asılırsa o kişiye nazar değmez.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

27. Gelin eve girerken Kur'an-ı Kerim'in altında geçirilirse doğacak çocuklar dindar olur.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

28. Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınırım.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.
D () Katılmıyorum.
E () Hiç katılmıyorum.

29. Hızır uğrayan eve bereket yağar.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

30. Sünnet, evlilik ve cenaze/ölüm ile alakalı merasimlerdeki dini vecibeler yerine getirilmelidir.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

31. Evliya, şeyh, ermiş gibi sıfatlarla anılan insanlara iyi gözle bakmam.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

32. Bir evliyanın türbesinde olmak bende manevi bir huzur hissi uyandırır.

- A () Kesinlikle katılıyorum.
B () Katılıyorum.
C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

33. Çocuğu olmayanlar türbelere giderse çocuğu olur.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

34. Çocuk doğar doğmaz tuz ile yıkanırsa teri kokmaz.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

35. Seyyid Taha-i Nehri Türbesine Götürülen kişiler psikolojik olarak düzelirler.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

36. Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği her şey doğrudur.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

37. Allah'a inanırsan ve bir evliyanın türbesinde dua ve dilekte bulunursan dileklerin sonunda gerçekleşir.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

38. Ölünün canı için yemek yedirmek güzel bir adettir.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

39. Hayatımı dine göre yönlendiririm.

A () Kesinlikle katılıyorum.

B () Katılıyorum.

C () Kararsızım.

D () Katılmıyorum.

E () Hiç katılmıyorum.

15. III. Toplumumuzda insanları kimi zaman tedirgin eden, endişeye sevk eden birtakım inanışlar vardır. Aşağıda bunlardan bazıları var. Bu inanışlar sizi endişelendirir mi? Lütfen her cümle ile ilgili endişenizi, o cümlenin altındaki seçeneklerden uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

40. Uğursuz, kötü bir rüya görmek, beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

3 () Hiç endişelendirmez.

41. Evin damında baykuş veya karganın ötmesi beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

3 () Hiç endişelendirmez.

42. Kem gözlü birisinin bana dikkatlice bakması beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

3 () Hiç endişelendirmez.

Giyinik halde iken elbisenin herhangi bir yerini (düğme, sökük vb.) dikme beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

3 () Hiç endişelendirmez.

43. Besmelesiz yere (küle, çöpe) basma veya küçük abdesti (idrarını) yapma beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

3 () Hiç endişelendirmez.

44. Soğan sarımsak kabuğuna basma veya onları yakma beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

3 () Hiç endişelendirmez.

45. Mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okuma beni;

1 () Son derece endişelendirir.

2 () Endişelendirir.

() Hiç endişelendirmez.

IV. Bu bölümde insanların genelde neler düşündüğü hakkında bazı cümleler sunuluyor. Lütfen size en uygun şıkkı işaretleyiniz.

46. Namaz kılma ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır.

1 () Bütün namazlarımı kılıyorum.

2 () Cuma Namazını ve Bayram

namazlarını kılıyorum.

3 () Sadece Bayram Namazlarını kılıyorum.

4 () Hiç namaz kılmam.

47. Oruç ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uygundur.

1 () Ramazan Ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.

2 () Ramazan Ayının tamamında (engelleyici bir durum olmadıkça) oruç tutarım.

3 () Ramazan Ayında ara sıra oruç tutarım.

4 () Hiç oruç tutmam.

48. Adak adar mısınız?

1 () Her yıl adak adarım.

2 () Bazı yıllar adarım.

3 () Hiç adak adamadım.

49. Kur'an-ı Kerim'i Arapça yazısından okumasını biliyor musunuz? (Ne ölçüde bildiğinizi işaretleyiniz.)

2 () Çok iyi.

2 () İyi.

3 () Orta.

4 () Zayıf.

5 () Hiç bilmiyorum.

50. Şimdiye kadar hiç türbe/yatır ziyaretinde bulundunuz mu?

1 () Evet.

2 () Hayır

51. Cevabınız evetse bu ziyaret ya da ziyaretleri hangi niyetle/amaçla yaptınız? Aşağıdakilerden uyanları işaretleyiniz. (ne kadarı size uyuyorsa hepsinin işaretleyiniz.)

1 () Hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak,

2 () Okul Giriş imtihanlarında başarı (kendiniz veya bir yakınınız için)

3 () Sevdiğim kişiye kavuşma.

4 () Aile fertlerinin selameti, güvenliği için.

5 () Sigara, kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtulmak.

6 () Kaza ve belalardan korunmak.

7 () Rızkın artması ve geçim sıkıntısından kurtulma, iş bulma.

8 () Üniversiteye yerleşme.

9 () Kısmet açılması münasip eş bulma.

10 () Ticarete veya işinde başarılı olma, mevki elde etme.

11 () Yerine gelen bir dilek için şükretmek.

12 () Günahlardan, manevi
kirlerden arınmak.

13 () Sihir-büyüden, nazardan
korunma, kurtulma.

14 () Başka
(Yazınız.....
.....)

52.Şu andaki dini inanç ve davranışlarınıza sahip olmanızda aşağıda yazılı olan faktörlerin etki derecelerini lütfen işaretleyiniz. (Lütfen altı maddenin hepsini birer birer işaretleyiniz.)

	Çok Fazla	Fazla	Normal	Az	Çok Az
1. Ailem	()	()	()	()	()
2. Arkadaş, dost	()	()	()	()	()
3.Basın yayın araçları	()	()	()	()	()
4. Camiler (vaaz-hutbe)	()	()	()	()	()
5.Ev, yurt vb. dini sohbetler	()	()	()	()	()
6.Okuduğum kitaplar	()	()	()	()	()

Anket bitti. Teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	
Doğum Yeri / Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
Yüksek Lisans Mezuniyet Tarihi	
İletişim	
E-posta Adresi	